

רות בלויא

שורמרי העיני

הוצאת עידנים, ירושלים

LES GUARDIENS DE LA CITE
Histoire d'une guerre sainte

RUTH BLAU
Edanim Publishers, Jerusalem

23809

© רות בלויא ירושלים, 1979
כל הזכויות שמורות למחברת ולהוצאת עידנים, ירושלים
אין להעתיק או להשתמש בחומר שבספר זה בלא רשותו של המוציא
למעט מאמרי ביקורת בעיתונים.

תרגום: צבי יעקבסון

הוצאת עידנים

ת.ד. 7705

רח' אגרון 24, ירושלים

מסח"ב 965704870185

סודר ונדפס בדפוס "עידן" ירושלים
Printed in Jerusalem, 1979

לבעלי ר' עמרם זצ"ל

רבי יודן נשיא שלח לרבי חייה ולרבי אסי ולרבי
אמי למיעבור בקרייתא דארעא דישראל למתקנה
לון ספריין ומתיינין. אתון לחד אתר ולא אשכחון
לא ספר ולא מתניין. אמרין לון: אייתון לון נטורי
קרתא. אייתון לון סנטורי קרתא. אמרון לון אילין
אינן נטורי קרתא? ! לית אילין אלא חרובי קרתא.
אמרין לון: ומאן אינן נטורי קרתא? אמר לון:
ספרייא ומתנייניא. הדא הוא דכתיב: אם ה' לא
יבנה בית שרא עמלו בוניו בו, אם ה' לא ישמור
עיר, שרא שקד שומרי.
(תלמוד ירושלמי תניינא א. ז.)

רבי יהודה הנשיא שלח את רבי חייה ורבי אסי ורבי
אמי לעבור בערי ארץ ישראל להתקין להם סופרים
ומשונים. באו למקום אחד ולא מצאו לא סופר ולא
משנה. אמרו להם: הביאו לנו שומרי העיר. הביאו
להם שומרי העיר. אמרו להם: הללו שומרי העיר
הם? ! אין אלו אלא מחריבי העיר. אמרו להם: ומי
הם שומרי העיר? אמר להם: סופרים ומשונים. זהו
שכתוב: אם ה' לא יבנה בית שרא עמלו בוניו בו.
אם ה' לא ישמור עיר שרא שקד שומרי.

הערת המחברת

כל העובדות המסופרות בספר זה נכונות. שמות של קצת אנשים, שנכנסו למסכת חיי ולפעולות שעסקתי בהן, הם בדויים. דמוי "ישראל" תמיד מתייחס בספר לעם היהודי.

ה' הפיר עצת גוים הנא מחשבות עמים. עצת
ה' לעולם תעמד מחשבות לבו לדר ודר.
(תהלים לג, י"א)

יש שיום חדש נא, צלול ככולות. הוא מבליח כקרו אור פתאומית, המבקיעה
בתוך יער כימים האפורים והעכורים. וזה שאירע באותו בוקר...

— אמא, השעה שבע!
קימצא קימצא נפתחת דלת חדר-השינה שלי. בני נגיש אל מיטתי. הוא רוכן
אלי וטומן ראשו בשקעורוית כתפי. דומה, שהוא כבר ער מזה שעה ארוכה.
בחזיון מתחיל העולם להתעורר. אוטובוס חונה מתחת לחלוני, מכונית נעצרת
בחריקת בלמים, ובחדר המדריוגות נטרקת דלת המעלית. לכל זאת התנהלה
של יום שיגרה רגיל, רק לנו, שנינו, זו תחילתם של היים חדשים. עוד שעות
מועטות ונהיה יהודים. לידת חדשה לכל אחד מאתנו.

* * *

מתמונה שעל הקיר מחייכת אלי אמא. כביכול, היא משתתפת בהרדווי,
מאושרת איתנו. גבוהה, תמורה, בלונדית... מה יפה היתה! ממש הערצתי
אותה והתגאיתי בה, כשהייתי ילדה קטנה. היא היתה נוהגת לקחת אותי
מבית הספר. חברותי תביטן בה בהתפעלות, וכמה מזן אף קינאו בי. היא
נראתה כה צעירה, שלעיתים חשבו אותה לאחותי. לעולם היא שמרה על
חן-צעורית, אף שחיייה לא היו קלים כלל ועיקר.
בת אחת עשרה היתה, כשנשלחה לעבוד בבית חרושת בעיר מולדתה קלה.
שם נולדתי גם אני בבית סבא וסבתא. נישואיה לאבי לא היו מאושרים,
היא היתה טובה וסבלנית, והוא — קצרי-רוח ולעיתים תוקפני. יתר על כן,
הוא היה שתלטני, ואני לא הייתי ילדה נוהה. כך גדלתי ילדה בבית חסר-שמחה,

מסויגת מזוהר, שבמשך שנים לא שעו לבקשתי לקנות לי אחות קטנה. יחסים כבר לא היו מסוגלים להניב חיים חדשים. לימים נודע לי מפי חברה כיצד באים תינוקות לעולם. ואחרי שנים גילתה לי אמא עד כמה סבלה בשעת לידתי. נדמה לי, שכל הייתה עמרו בצל הפחד, שמא ביום מן הימים יטוש אותה בעלה הבלתי-יציב. כשגדלתי ויכולתי להבין זאת, גמתי אומץ בפנשי, כי לעולם לא אוהיה תלויה בשגיונותיו של בעל.

בתחומי הרוח היה אבי אחיאיסט, אף על פי שהיה נצר למשפחה קאתולית אדוקה. כנגד זה הייתה אמי, שגדלה במשפחה אנטי-דתית ממש, אדם מאמין למרות הכל. ואני כשלעצמי נולדתי עם אמונה באלוקים. ככל שאני מסוגלת לזכור, הייתה זה לי טבעי לגמרי לדעת, כי יש לנו אבא בשמים כשם שיש אבא עלי אדמות. כשהייתה אמא אומרת לי בלשון שאינה משתמעת לשתי פנים שהאל הטוב יעניש אותי, אם לא אוהיה ילדה טובה, פחדתי יותר מאגלב-שבע-הרצועות שבשמים מאשר מן המלקות של אבא.

ביגל שנתיים הייתי ילדה תוססת, אבל יכולתי גם לשבת בחורי לבדי בתפילה ומן ארוך למדי. כך, לפחות, טענתי אני. וכי אילו תפילות יכלה ילדה בת שנתיים לחבר, ובמשפחה שבה אין איש מתפלל? אין לי כל מושג.

כשהייתי בת שלוש עברנו מקלה לפאריס. בקושי רב מצאו דורי דירה. הייתה זו דירה אחורית שפנתה לחצר, בקומה שלישית של בית ישן עד מאוד ברחוב דה-קאנט. הייתה זו בפשטות דירה בת חדר וקישון ומטבת. הורי ישנו בקישון, ואני — על הספה שבין הדרם לבין הנגור פחס גדול, שהימם אותנו כימי תחורף הקרים. במטבת, מעל לכיריים, הייתה ארובה גדולה, שדרכה ירד אחת לשנה אבא-ג'וז-המולד.

ביגל תשע רשמו אותי להשתתף בשיעורים ללימודי הדת. ביגל זה עדיין אינך מסוגל להתפלל לבודד בחדרך. במשך שנתיים השתתפתי בלימודי הנצרות. אלה נתקיימו בכיכר סולפיס הקדוש, בימי א' וה' בבוקר * בתוך כרך דמוי-קבר שבמרתף הכנסייה. כאן למדתי מפי חברתי לכתות את פיתרון המסתורין, כיצד באים ילדים לעולם, ועל מהותו של אבא חג המולד.

כאחד הימים שאלתי את הכומר, שלימד אותנו לימודי הדת, כיצד ייתכן הדבר, שאלוהים שכולו רוחני, נצחי וגדול כל כך, ירד לגופו של אדם חולף, וימת

* בצרפת דאז לא נתקיימו לימודים בבתי הספר היסודיים בימי א' וה'.

ככל דאדם. תשובתו אינה זכורה לי. זאת בלבד אני זוכרת, הוא כעס מאוד על שאלתי, ואני הדחתי ביני לבין עצמי: כלום אין קשר בין סיפור זה לבין אגדת אבא-ג'וז-המולד?

כמו רוב הילדים הקאתוליים שנטבלו כדת, עברתי אחת עשרה את הקטנוניות הראשון. הורי, מצידם, חשו בודאי סיפוק, שמילאו את תובתם לגבי. הם רצו שלא איבדו מחברותי, ושלא אוכל לבוא אליהם ביום מן הימים בתרעומת. ואני כשלעצמי נתנית מאוד להתהלך יומיים כולי בלבן ככלה. מצש נפלא!

אחרי הקטנוניות הראשון תוספת לבקר בכנסייה, אלא שלא באותה תדירות כמקודם. ביקורי נעשו נדירים יותר ויותר; ואהבתי את האלוקים בכל נפשי, והרגשתי צורך חיוני להתפלל אליו. אך השאלות ששאלתי את עצמי, והספיקות שניקרו במוחי ביחס ללימודי הכנסייה הלכו ורבו. עם אבי לא יכולתי לטוחח על כך. הוא כינה את אותו האיש, מייסד הנצרות, שאת שמו לא רצה לבטא בשפתי, "היהודי הקטן". ובגלל כל הפשעים שנעשו בשמו שילח אותו לנצח לגיהנום — "אם בכלל קיים גיהנום", היה מוסיף באירוניה.

אמא, שהייתה והייתה יותר בדבריה, חשה את הסכנה שבדבר, כאשר הורסים פתאום את עולם דמיונו של הילד. היא הייתה מחזירה אותי לשינוי משקל והיתה מבטיחה לי בתבונה: "בני אדם אומרים הרבה דברים, מותק שלי, אבל בדבר אחד אתה אני בטוחה: יש אלוקים, והוא אתה. כשתגדלי והתבגרי תיטיבי להבין, ואז תדעי להבחין בין אמת לאגדה".

לאחר שקיבלתי תעודת גמר בבית הספר היסודי עברתי לליסי (בית ספר חיכון) פלזון. היה זה מאורע גדול וחשוב בעבורי ובשביל אמא — תחילת התגשמותו של חלום. היא רצתה בכל לבה שאהיה מורה, ואולי אפילו פרופסור, כלומר עובד מדינה, ואוכה בביטחון כלכלי, שהיא לא ידעה כמותו מעולם.

בליסי פלזון הלכה וגדלה אהבתי להיסטוריה. במשך שבע שנות לימודי הני לי מורות רבות ושונות להיסטוריה. הבתנתי בדבר, כיצד כל אחת מהן — בהתאם למוגה, דרך חשיבתה העתיה הפוליטיות — דנה על המאורעות ההיסטוריים בדרכה המיוחדת.

בשנות לימודי היסודיים לא קראתי מעולם בתנ"ך הנצרי, שכלל גם את התנ"ך היהודי וגם את ה"ברית החדשה". אך בכיתה השנייה של בית הספר התכונן

לא כן אנוני. קראתי את Mein Kampf ולמדתי גרמנית בשיעורים פרטיים אצל פליט יהודי, שנמלט זה לא מכבר מבלין, שם עבד כעיתונאי. אחי כל שיעור נוא היה מספר לי על המתחשש בגרמנית, על סבלותיהם של היהודים, כיצד הם יצודים, נחשפים ומרכיבים בארץ, שבה חשבו עצמם במשך דורות לאורחים בעלי זכויות מלאות, ושבה הפנו בן לילה לזרים, והתה וז מהפכה נוראה. ומה יארע לכל חברתי היהודית כאן בצרפת במקרה של פלישה גרמנית — לגרינבויםית הקטנה ולג'רמאן שטמן?

בסוף הקיץ של שנת 1937 פגשתי את הצעיר, שעתידי היה להיות בעלי. הוא היה אז בן תשע עשרה, ומה כמה שנים יתום משני הוריו. הוא היה אדם שקט, ועשה עלי רושם טוב. ובכל זאת לא מצאתי בו כל עניין. אבל בהשפעתה של דודתי, שהצעיר גייס אותה לתמוך בו, נפגשתי איתו שוב. אט אט התרגלתי אליו, ובתום חופשת הקיץ תורתי לפאריס. התכתבנו במשך שנתיים, ובספטמבר 1939 — ימים אחדים לאחר פרוץ המלחמה — נישאנו. בעלי שירת בצבא, ולמחרת החתונה הוא עוב עם גדודו ל"איי-שם" בצרפת.

אבי לא הסכים לגישואי, אך סוף סוף השתחררתי מן החרונה שלו. באוקטובר 1939 זכיתי במשרתי הראשונה בהוראה. חלומה של אמא התגשם, אבל באילו תנאים! אמא ואני גרנו בהרי הפירנאים, כמה קילומטרים מעל ללושון. אבי נשאר בפאריס, ובעלי — אי-שם מאחורי קו מאגיני. שמונים חושבים היו בכפר שבו לימדתי, ועשרים מביניהם — תלמידים בבית הספר — היו כולם תלמידים. לא היו ביניהם בעלי כשרונות מוזיקליים, הם היו איכרים קטנים, טובים ואמיצים, בעלי לחיים אדומות, שהתרגלו עד מוות למורה הזרה, שבאה ממחוז כה רב ללמד אותם דקדוק ותשבון. בעיני הוריהם הייתי ונשארתי תמיד "הפאריסאית". הם נלו... הצרפתים.

אמא כאילו שבה לתחיה בהיותה פטורה מהקטנוניות והמבידות של בעלי. בשעות הפנאי מן ההוראה הכנתי את בגדי התענוק שצפיתי לה, וטיפלתי בגינה שלידי בית הספר. חלקה קטנה זו סיפקה לנו פירות וירקות. והטאלי והייתי די פסימית באשר לתוצאות המלחמה, החלתי לאגור מצרכי מזון.

יוני 1940. מפלת צרפת, האסון המוחלט — הפלישה לצרפת ונודדי הפליטים... ואז, בשני הייאוש, ב-18 ביוני, באת קריאתו של דה-גול, אותו יום עשייתי בטארב, ביקור אצל הרופא שעתידי היה לספל בי בלידה. אמא ואני עברנו

נכללה ההיסטוריה היהודית בחוכניות הלימודים בהיסטוריה עתיקה. למיכך קניתי תב"ך. המורה היתה מספרת לנו בכיתה, כיצד רדפו ורמזו היוונים והרומאים את היהודים. ובלילות הייתי לוקחת את התב"ך ומחיה לעצמי את תקופת האבות: יחד עם משה ובני ישראל עברתי את ים סוף וראיתי את עצמי שורפת לכיבושה של יריחו בתרועת השופרות. לבי נמשך אל עב זה, שהלך אחרי אלוהיו למדבר, וסיפורי כשלונוותיו והצלחותיו לקחו אותי שבי.

"את קאתלית! אסור לך לקרוא בבית הישנה!" גערה בי חברתי לכיתה, שיפירתי לה על מה שקראתי. "וזה ספר שכתב השטן!" אין לך דבר טוב מן האיטור — ובמיוחד אם הוא חסר טעם והיגיון — כדי לגרות את סקונותו של ילד. הנחתי איפוא את חברתי עם השטן שלה, וחורתי לי אל התב"ך שלי.

ואז אידע משהו מיוחד במינו. ביום ראשון אחד אחרי התפלה — באותם ימים עדיין הייתי מבקרת בכנסיה — ניגשתי לאחת הדלתות, שעל דיה עמד פסלו של פטרוס הקדוש. התקדמתי עם הקהל. הכל ניגשו בהכנעה אל הפסל ונשקו את רגליו. אף על פי שלא הייתי רגילה לעשות כך, לא העזתי לפרוש מן הציבור וניגשתי אף אני אל הפסל. מטעמים היגייניים שיפשפתי בדי את המקום שכה נגעו בו לפני בשפתותיהם. המגע הקר-כקרת של יד בפסל הברווזה החזיר אותי לפתע למציאות. ובמורה ברחתי מן המקום, כשענייהם של האנשים שמסביבי בוחנות אותי. מה התבל בין פסל זה, הפסלים בלובר ובכותל בבית, שהייתי מנשקת ואוהבת עד לפני זמן קצר, כששיחקתי "אמא"? מקרה זה החזיר בי משקע טראומטי, וציין נקודת מיפנה בהתפתחותי. התרסקתי יותר ויותר מן האידאולוגיה הנוצרית. עד שתשתי כלפיה רגש של מיאוס. אלוהים מגולם בנ'אדם. תפילה אל קדושים, נשיקות לפסלים! הרי גם בני יוון ורומא עבדו לאלוהיהם ולגיבורי-הם, וקישטו בפסליהם של אלה את מקדשיהם ואת כיכרות עריהם? ...

בשנים שבין 1933—1939 היו חברותי לכיתה עסוקות בבעיות אחרות. כמו רוב עמה של צרפת היו גם הן שקועות בכל לבן ובכל נפשן בפוליטיקה. הוריהן היו סוציאליסטים, קומוניסטים או חברי "עלב האש" (ה-Croix-de-fer). אירגון ימני קיצוני, והבנות היו חברות בתנועות העוץ של אותו מפלגות. באותם ימים הכין היטלר את מסעו לכיבוש אירופה והעולם, אך עדיין היו רבים, שחשבו את נאומיו ואת אימויו לנביחות כלב שאינו נושן.

במחך השכבות האלה נתודעמי לתיאוריה של דרווין ביחס לאבולוציה. אלי שבממדים! היכן אדם הראשון שבמקרא? איפה ששת ימי בראשית? לא קיבלתי את תורתו של דרווין, הרעיון, שמוצא בני האדם הוא מן החיות, ביות משועבדות לחוקי הדטרמיניזם ופטורות מכל אחריות למוחל חייתו וייעודן, פשוט לא נתקבל על דעתי. אמת, תאוריית דרווין הצביעה על דמיון ביולוגי בין המינים, אך מעולם לא הצליחה להוכיח, שמין אחד מתפתח מחברו. לעולם לא יכול דרווין להוכיח, כיצד התחולל שלבי החיים הראשוניים.

מספרים על קומוניסטים צעיר, שביקש לשרש את אמונתו של איכר באלוקים. השיב לו האיכר: "ביום שיעלה בידי המפלגה לברוא עץ אחד, אחרל אנכי להאמין באלוקים!"

כאשר החיים בפאריס נעשו קשים יותר ויותר, באו לגור אתנו דודה מצד אמי יחד עם בתה. היתה זה כמה חודשים אחרי גירושי. באותם ימים השתלטו הגרמנים על דרום צרפת, שכונתה עד אז "האיזור החופשי". דאגתם הראשונה היתה ציד זיהודים. פאניקה השתלטה על התושבים. ביתנו הפך למקלט, ואני הצטרפתי לרשת משגית של המחתרת, ולאחר מכן לרשת "אליאנס". מארי מדליין (כיום מרת פורקאר) היתה ממנהיגת הרשת הזאת. אני הייתי סוכן מודיעין וקישור, ועיסוקי העיקרי היה הצלת יהודים.

בסתיו 1942 הביאה אמה את ה"דיירים" הראשונים לביתנו, אשה עם בנה בן השבע. זה עתה נאסר בעלה על ידי הגסטאפו, ועכשיו חיפשו גם אותה. היא באה אלינו ממש ברגע האחרון. התחננה אלינו לעזור לאחיה הנרדפים, וכל אחד מהם בתורו לחץ עלי לעזור לאחריים. עד מהרה שוב לא היה יותר זמני ביד.

פעם אחת נסעתי לניס להביא משם לטארב אשה, שבעלה נתפש על ידי הגרמנים. היא נאסרה יחד אמו אך הצליחה להימלט. אחרי שתשגתי תעודות מזויפות, והסתרתי איתן בארנקי, יצאתי לנמיעה הארוכה, של עשרים וארבע שעות. בגלל מעשי החבלה המרובים נסעו הרכבות לאט. ולמרבם הצרה לא היו ניס וטארב על קו אחד. ניס הייתה באיזור סגור, וגדרש רישיון מיוחד להיכנס אליה. לא היה לי רישיון, אך ידעתי, מה יש לעשות במקרה כזה: להתגנב לעיר בשעת חושכיכה, כאשר תשומרים עייפים.

היהודים, שהסתירו את בני עמם, נשמו לרווחה כאשר באתי לקחת את האשה.

את כיכר ורדן כששמענו את תקריאה: "הפסדנו בקרב, אך לא כמלתמה". מיד ובו ברגע נתמלא לבי אומץ ותקווה חדשה. לא נותרה בי יותר שום שאיפה אחרת מאשר להיענות לקריאתו. מיהרנו, אמה ואני, לחפש דרך להיענות לקריאה. לבסוף גילינו קצין צבא, שזיה אמר לעזור לנו. שטחתי לפניו את מבוקשי. הוא חייך ואמר בעדינות: "אברתי, נראה שיש לך עכשיו עניינים דחופים יותר לסדר!" כבר הייתי בחודש השביעי להריגו, אך בחום והתרגשות לא חשבתי על מצבי. הוא ניצח לי להתאור עוד מעט בסבלנות. בין כך ובין כך טרם אורגנה תנועת המחתרת בדרום צרפת, שנתפשה על ידי הגרמנים רק שנתיים לאחר מכן.

בעלי, שנמלט מרכבת של שבויים, חזר הבייתה לפני לידת התינוק. לידתי בבית חולים פרטי, כשאמא יושבת ליד. ביקשתי בכל לבי, שתהיה זו בת, ולא העליתי כלל על דעתי כי תיתכן גם אפשרות אחרת. וכמוני — אמה. נחרדתי מן המתשבה להביא לעולם ילד, שיהיה דומה חלילה לאבני; כשם שאבני היה דומה לאבני. בן — משמעותו: אסון!

כשראתה אמה שילדתי בן, היא פרצה בבכי, בחושבה על אכזבתי ומפני שהפחדים שלי דבקו בה. אך תגובתי הייתה שונה. מן השמיים שלחו לי בן! אהבתי אותו מיד. האלוקים ירחם עלינו ובני יגדל לכן אדם טוב. הקשיים וימי המצוקה, שהיו מנת חלקי בשנתיים תבאות, לא איפשרו לי להיות פעילה ב"מחתרת". אחרי הלידה הליתי בלוקת הורידים בשתי רגלי, ולאחר מכן איבדתי את משרתי כמורה. היה עלי להיאבק להשיג משרה אחרת ולקבל קביעות. ילדי היה זקוק לי. גם חיי הנישואין שלי היו בלתי מוצלחים, עד שהחלטתי לנהל את חיי לבדי, בהתאם לשאיפותי. ב-5 בספטמבר 1942 פתחתי בהליכי גירושי. שנה לפני כן גרשמתי ללימודים באוניברסיטה של טולוז, לשם קבלת תואר בהיסטוריה ובגיאוגרפיה, ולמדתי ולימדתי בעת ובעתה אחת. בשנת 1943 קיבלתי תואר מ"א והתחלתי ללמד בבית ספר תיכון. לאחר מכן גרשמתי באוניברסיטה למדעים בקורס לגיאולוגיה. ביקשתי להעמיק את ידיעותי בגיאוגרפיה פיסית, וקיוויתי למצוא בכך גם סיפוק נפשי. הרי המדע מספק תשובות רבות, והאמנתי שהוא ישיב לי על אותן השאלות, שהכמרים בימי ילדותי לא היו מוכנים להשיב עליהן.

באותה שנה למדתי לשרטט על הנייר תחכים על שכבות הארץ, הקיימות כביכול מיליונים של שנים. ובמהלך הלימודים על המאובנים המשווקים

אולם כאשר שמעה האשה כי יזיה עליה לגסוע, התחילה לרעד בכל גופה. היא לא היתה נכונה לשמוע כל דברי הגיון. במשך שעות ניסו לשכנע אותה כי אין דרך אחרת. הדבר שתששה ממונו ביותר היה חיפוש, והמתשבה, שמא תצטרך לעמוד מול גרמני, הכניסה אותה להיסטריות. יכולתי להבין אותה, רק כשהבנתתי לה, שבמשך כל הנסיעה אעבור הלך ושוב לאורך כל הקרונות, נענתה לנו והסכימה לנסוע. קיימתי את הבטחתי והגענו בשתיים לפנות בוקר לשארב, היא — רגועה, ואני — תשושה. עיצר הלילה כבר החחיל מזה שעות. בחשכת הליל, בגניבת, חאקנו בצדי הבתים, עד שהבאתי אותה אל מען המשפחה שחיככה לה. והנה הפתחה נפלאה! כמות שעות לפניה הגיע לשם בעלה, הוא חמק בעד הלון רכבת, שהולכה אותו לגרמניה, ולמות. הוא היה פצוע קל. ביתנו הפך להם למקלט בשעת סכנה. יחודי הרגיש יותר בטוח בביתו של גוי במקרה של חיפושים.

יוני 1944. יום השחרור. תורתי, יחידה במינה בחיי של אדם. ממש טירוף של שמחה. והנה, עדיין לא התפוגגה ההתלהבות ואת מקומה תפס טירוף אחר — סילוק החשבונות והמיוזורים. ניתן מטר השמצות של איש בריתו. בתחילה ניתן היה להתקם בולות תור סיכון מינימאלי ולעיתים אף ללא סיכון כלשהו. אנשים נאסרו ללא כל הבחנה, אנשים נשים עונו כדי לסחוט מהם הודאות כפיות על שיתוף פעולה עם הגרמנים, עוד שמורים היטב בזכרוננו מעשי-הוועיה: נשים מגולחות ראש, כדי לביישו ברבים; פנים גפוחות ומכוסות דם עד לבלי הכר; אנשים אף הוצאו להורג ללא כל משפט. אף אני עצמי הייתי קרוב לניסיון של נקם. ניצלתי רק תודות להתערבותה של אמא, בסיוע ראש הרשת המקומית שלי — ואז נחשף אויבי, אך יצאתי מחויה זו — שהייתה אמנם קצרה מאוד — בלב מלא מרידות.

בחודשים שאחרי שובנו לפאריס הייתי זיי צעו. בעדינות הכינה אותי אמי לקראת פטירתה מן העולם הזה. לפעמים הייתי מתעוררת בלילה בהתקף ורצה למיטתה, כדי לברוק אם היא נושמת. אמא הייתה בריאה לחלוטין ולא הייתה זקנה. היא הייתה בת המישים וארבע בלבד, ונראתה כמי שהיא מתחת לגיל ארבעים. אבל אחרי שחיה כל השנים האלה בין הפליטים היהודיים שלנו, נראה כאילו אבד לה רצון החיים. כל הזמן ההוא הלא הייתה בפחד מהלשנה וחיפוש של גסטאפו, ואין ספק, שלבה נלאה לשאת כל זאת.

יום אחד, שעה שהייתה לבד עם בני, קיבלה התקף-לב. מצאתי אותה ללא

רוח-חיים. "אמא קראה לך, ואחר כך לא אמרה כלום!" גיבב תילד... ואו התמוטטותי. דודתי הומינה אותי ואת קלוד לגור אצלה. ואחר כך באה הלהויה. עד לבית הקברות גררתי את עצמי ברגל אחרי אמא שנלקחה ממני, שהשמים גולו ממני. אחר כך באה המשפחה, ודודי, אחיתי של אמא, הסיח בי: "את דחפת אותה לקבר. מרוב פחדה בגלל כל האנשים ההם שהסתרת! הקרבת את אמך למען היהודים!" בימים ובשבועות הבאים הייתי כמו עשופה בענן; כאילו יצאה נשמתו בעקבות אמי. גופי היה עלי למשא. מצאתי מסר אחרון של אמא אלי, פיסת נייר שעליה כתבה בעיפרון: "יקירתך, אם יקרה לי משהו, אסור לך להפניאש. את צעירה, יש לך קלוד, רעדו תוכלי לזיות מאושרת. עשית יותר מדי, הרבה יותר מדי. אני רוצה, שתשכחי את צערך, ותחיי חיים רגועים יותר. מה שקרה היה צריך לקרות. זה צריך היה לקרות כיום מן הימים. אם אלך בלי לסבול כאבים, תהיה זאת נומתך הגדולה. אני נשקת לך ומתבקת אותך... אני אוהבת אתכם שני אוהבי, אמא שלך האוהבת ללא גבול".

הפתק היה בארגנה. לכן מנעה ממני לאחזרה לפתוח אותו. זמן קצר אחרי שובנו לפאריס קיבלתי משרת פקידה במיניסטריון התעופה, מאחר שלא ניתן היה למצוא משרה פנויה בהוראה. אך נשמתי לא היתה נשמתי פקיד ציבור. חודשיים אחרי מות אמא עובתי את הפקידות ועברתי לעסוק בתרגום. כמו כן בדקתי עבודות תלמידים שלמדו בתכתובת. כך עלה בידי להירשם בסורבו לשם קבלת תואר דוקטור בהיסטוריה. בסוף שנת הלימודים 1947 עובנו, קלוד ואני, את פאריס ועברנו לז'נבה, עיר שקטה ומלאת אוויר יותר. סבתי מצד אבא הייתה שם עם בתה ועם חתנה. ראיתי אותם אולי חמש או שש פעמים בחיי, אבל עתה הייתי זקוקה למשפחה יותר משנה שהיננו בעיר שווייצית זו. מצאתי חדר מרוהט, ומאוחר יותר — דירה. קלוד למד בבית ספר קאטולי עם פנימיה. המוסד היחיד שתוכננתו הייתה מקבילה לזו של בית הספר בצרפת. בית הספר לא היה רחוק מביתנו, ולמעשה היינו יחד מחצית השבוע.

כדי להתפרנס, מכרתי בערבים פוליסות ביטוח. במשך היום עבדתי לקראת דוקטורט שלי, בבית או בספרייה העירונית...

"אוי ואובי! כבר שבע וחצי בקושי נותרו לנו שעתיים עד שנלך למקוהו".

ראיתי את כל המעשים שנעשו תחת השמש והנה
 הכל הכל ורעות רוח. (קהלת א, יד)
 ... את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל
 האדם. (קהלת יב, יג)

לפי דיני התורה המדוקקים, המקווה היא בריכה עשויה מלט ומכוסה אריחים.
 אדם אחד בלבד יורד במדרגות לבריכה, זו של מי גשמים. יהודים חרדים
 מאוד טובלים בה מדי בוקר, לפני תפילת שחרית. ויש אחרים, הטובלים
 כל יום שישי לפני בניית השבת.

מקווה אחד בלבד היה בפאריס בשנת 1951. הוא היה ברחוב וילארדואן, לא
 רחוק מן ה"פלאצל", הרובע היהודי של המראי. לשם הלכנו, אני ובני,
 בבוקר המים זה של הודש יולי.
 קלוד נימול כמה חודשים לפני כן. לילד בן עשר זהו ניתוח עדין ומכאיב.
 תחילה היססתי אם לבצע אותו, כי מחאותיהם של ידידי דאגו אותי מאוד.
 "איך לך כל זכות לגזור את בנך להרפתקה כזאת", טענו נגדי. שאלתי
 את עצמי אם אין מן התבונה בכך לחכות עד שיגדל, ואז תהיה זאת החלטתו
 שלי, כשהוא מודע לחלוטין להתחייבויות הנובעות ממעשה זה. כששוחחתי
 אתו על טענותיהם של ידידי, הוא קרא, כמעט בכבי: "גם אני רוצה להיות
 יהודי! את רוצה לעזוב אותי, אמא? זה לא איכפת להם מה שאת עושה!"

תגובתו סילקה את כל ספקותי. לא הייתה זו אלא קריאתו הכנה של ילד,
 שביקש לא לאבד את המגע עם אמו. זה גם הזכיר לי, שהאלוקים נתן לי
 ילד, שעלי לדאוג לצרכיו הרוחניים. כיצד אוכל להנחיל אותו בתחום זה
 למשך שנים? אם הדרך שבהרתי טובה בעבורי, למה לא תהיה טובה גם
 לבני? אך כשהגיע הרגע, שבו נאלצתי לעזוב אותו לבדו עם הרופא המומל,
 הוא נתמלא חרדה. הוא זעק אלי לעזרה. מרחוק ניסיתי לעודד אותו, אך
 כשהרופא סימן לי ללכת, נמלטתי מן המקום, כשמעיקה בלבי הכואב...
 האשה היחידה, הממונה על המקווה, קיבלה את פנינו בחמימות. מסרתי את

קלוד לאנשים שחיכו לו, ואני הלכתי בעקבותיה. היא לקחה אותי לחזר
 אמבטיה והסבירה לי את השיבות של המעשה שאני עומדת לעשות. כשאעלה
 מן המקווה אהיה משהרת מעברי, ואקבל עלי צול מצוות התורה.

אחרי הטבילה הראשונה אמרתי בקול רועד מהתרגשות את שתי הברכות:
 ברוך... אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על הטבילה.

ברוך... שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.
 הברכה השנייה עוררה בי זכרונות של מאורעות השנים האחרונות, השואה
 שירדה על העם היהודי — עמי; על המיליונים שנשללה מהם הזכות לחיות
 ולהתקיים. שעה לאחר מכן עזבתי יחד עם בני את הבית ברחוב וילארדואן.

אני הייתי ל"רות" והוא — ל"אוריאל".
 — "תכתבי להם שגעשינו יהודים?" שאל אותי בני אחר הצהריים, שעה
 שדפדף באלבום המשפחתי שלנו מוצבה.
 — "כמובן, יקירי, אבל נחכה קצת".

שלוש שנים חלפו מאז עזבנו את שווייץ. שהותנו בארץ זו היא שנתה לחיני
 את הכינוי החדש. הכשלוץ של חיי הנישואין הקצרים שלי, אימת המלחמה,
 הבלחות שלאחר מכן בתקופת "המיהור", פטירתה של אמא, ולבסוף — המגע
 עם משפחת אבא האדוקה, שהייתי דומה להם מאוד, כל אלה הזיזו את
 שאיפותי הדתיות. כומר משכיל ובן-תרבות השאיל לי ספרים לקרוא בהם.
 הייתי מחזירה לו אותם בצירוף השגותי והסתעפיותי. אף השתתפתי בשיחות
 עם הפרוטסטנטים — בעיר של קלוזין; גם מהם לא התרשמתי ביותר. אך
 באותה שנה עדיין קיוויתי למצוא את עצמי בתוך מסגרת הנצרות. "אלי,
 הראני את האור, הוליכני לקראת האמת", התחננתי כל הזמן, "תן לי לעבוד
 כרצונך". אך רוב ימי היו מוקדשים לענייני יומיום הגשמיים: ילדי, הכנת
 הדוקטורט, ומכירת פוליסות ביטוח.

ואז, באחד הערבים, נתקלתי באודונטיסטים. פגשתי אותם בנסיעות בלתי-
 רגילות. בחורה בלונדינית פתחה לפני את הדלת. ואני התהלתי לשוחח
 אתה על ביטוח חיים. היא קראה לגיסה. היא נכנסה. כשחזר נסר על פני.
 כבר קיוויתי לערב מצולת, ואז — ניתו עלי מטח של צונגים:
 — "איבנו חותמים על שום ביטוחים".

אני מנסה להעמיד אותו על טעותו, אך הוא קוטע דברי:

— בקרב יבוא המשיח, או לשם מה לנו בימות חיים? —
הזכיתי בתדומה. זיכורים כאלה בעולם, שטרם תחאושש מן הכלחמה, שמלחמת הקיום היתה בו כה קשה, והנה יש אנשים בעלי אמונה כל כך פשוטה, דאסוגלים לוותר על הבטחת הקיום החומרי. הדובר הומין אותי להיכנס. מבנה גופו היה בינוני, הופעתו חביבה, אך הוא שפץ מרץ ורצון עז. נראה היה בו, שהוא אוהב לשוחח. גיסתו ליתה גבוהה, מלאת חיים ובריאות. יראת הכבוד שהיא רחשה לגיסה היתה גלויה לעין. אחרי כמה רגעים הצטרפה אלינו גם אשתו, קטנה ועדינה; דומה, שמוחלה כלשהי התקנה אותה מאד. שיתנו נמשכה כל הערב והיתה מלאה חיים.

אנשים אלה התרחקו מן הקאותוליות כחיפוש אחר היסודות הבסיסיים הנאמנים של הכנסייה. הנסייה הרשמית לא סיפקה אותם, הם ביקשו לחיות כמו הנוצרים הראשונים, תלמידי מייסד הנצרות. אמונתם — כך הסבירו לי — ניוונת מן הברית הישנה והחדשה גם יחד, וכמו היחידים הם נחו בשבת ועבדו ביום דראשון. ומה שנוגע לחוקי המאכלות שבתורה — הם פישטו אותם: הם נמנעו מלאכול בשר.

לגבי היתה הפגישה עם אנשים אלה בעלת עניין מיוחד. שכן באותם הימים היה חסר לי מאוד ספק רוחני, ותרתי אחר אופקים חדשים. כשנפרדתו מדם באותו ערב, הם הנמלנו אותי לסעוד אצלם ביום שישי בערב ולמחרת בשבת. כך זכיתי ל"שבת האדונוטיסטית" הראשונה שלי.

טיסטים.

אותם הימים הייתי קרובה למדי לבני זוג אחד מוצנח — אלישבע ופיליפ שנידרי. הם היו משקעים בציר הרבה יותר מאשר בדת. זוג אנשים שתחאמו זה לזה בצורה נפלאה. יום אחד חלתה אלישבע מחלה חמורה מאוד. האבתנה היתה: סרטן! הגילוי המועז הזה בא עליהם, כשהם בשיא אושרם. הטיפולים שהיא עברה בשווייץ לא הביאו כל תועלת. מצבת הגל והחומרי. בסוף הקיץ היא היתה אנוסה להיכנס לבית חולים פרטי בפאריס. בעלה ואני נסענו הלוך ושוב בין זנבה ופאריס, כשאנו מחולפים בשמירה ליד מיטתה. קלוד בילה חופשתו בלוארז. כמה חודשים לפני כן הפסקתי לעסוק בביטוחים ופתחת עסק של יצוא-יבוא בין צרפת ושווייץ.

זמן קצר לאחר מכן הודיעו הרופאים לבעל הצעיר, כי לא נותר להם יותר דבר לעשות. היא היתה כחושה עד להחריד, צבע עורה צהוב כשעות, ופניה נשתנו לבלי הכר.

"כה מאושרים היינו... זה היה יפה מדי. לא היה יכול להימשך", אמר פיליפ כשעזבו את בית החולים.

הוא בכה. דיכאון תקף אותי. במשך שבועות גשאתי עיני לשמיים והתפללתי לרחמים בעבור אלישבע ובעלה. אני, שכל כך התאוויית למצוא את חברי לחיים, הרגשת הלטב מה פירושו של דבר כשבלם, אחרי שמצאו איש את רעהו, להינתק זה מזה בצורה כה אכזרית ופתאומית. כשתוורתי לחזרי במלוא, דרך אותי מראש של אלישבע הגוססת ושל בעלה הבוכה. דמעותיו של גבר מוגשות יותר; אין דמעתו קרובה. הרפואה שוב לא יכלה יותר להציל, והפילותו חזרו ריקם.

כשאסנמם של דירי הציג לי, שקעתי במחשבות. בעבר היתה זכותם של נביאי ישראל מצלה נפשות. אך אני, מי אני? זכרתי, שבימים ההם היו היוחדים מקריבים קרבנות בבית המקדש. אקריב אף אני קרבן לה, אתן לו לנסות אותי ולהציל את אלישבע.

ימים אחדים לאחר מכן יצאתי מבית החולים יחד עם אביה של אלישבע, שהוא עצמו היה רופא. הסוף היה קרוב. שאלה של שעות, אולי — ימים.

"מדוע אין עושים לה עירויים?" שאלתי.

— "זוהו בדיק מה שאסור לעשות".

— "מה אתם מסכנים? אני בטוחה, שעירוי יתן לנו מעט זמן".

— "זה בלתי אפשרי", ענה האב המואש.

— "אנא, נסה. בקש מהם לעשות עירוי".

הרעיון שלי זכה כנראה לאמון אצל ד"ר לאנגולואה, אביה של אלישבע. למחרת היום הוא העלה את ההצעה בפני הרופאים של אלישבע עצמה. תשובתם הייתה שלילית, אך הוא עמד על דעתו. העירוני בוצע רק אחרי שאביה של החולה חתם על "כתב פטוריק" (המשתחרר את הרופאים מכל תוצאה בלתי נצויה). ואז גתריזש נס. אלישבע ותאוששה מעט. היא חזרה לשווייץ ועברה ניתוח, ואחר כך — טיפולי ראדיום. בסופו של דבר התלימה לחלוטין. אין מילים לתאר מה חוללה החלמתה של אלישבע בשביל המשפחה. היתה זו ממש תחיית המתים, ואני הייתי שותפה בה שותפות סודית, שאיש לא יכול היה לשער. שערי שמיים נפתחו, ה' שמע תפילתי. הגה ראיתי לפני אור מזוהר, שהאיר את כל ישותי. מעולם לא הרגשתי קרובה כל כך לבוראי. מעולם לא פילתי לחזות את קיומי. קרבני נתקבל ברצון!

השנה שאחרי הבראתה של אלישבע חרחה בזכרונני כליל בלחות אורח. העסק שלי, שבתחילה התפתח יפה וללא בעיות, היה פתאום בשוכרי הפסדתי בו כל מה שהיה לי, ושקעתי בחובות כבדים. רשעותו של שכן כמעט שעלתה לי בדירתי בזיבנה. הצלחתי להחליף אותה בדירה בפאריס. קלוד ואני התמישנו שם. מיד אחרי שהסתדרנו פתחתי שוב חברה של יצוא-ייבוא, שעד מהרה הצליחה מאוד בעסקיה. ואז, פתאום, שוב אירעה שואה. ביקרתי אצל ידידה ותניקה, מרת באדייר. היא לקחה איתה את בני לכפר, ואני הצטרפתי אליהם בסופי השבוע.

אולי הייתי חסרת נשימה בימים ההם, אבל רוחי לא נשברה. גיליתי משמעות מסוימת בניסיונות הקשים האלה. ראיתי בהם את תשובתו של ה' לתפילתי, וסימן שעלי עדיין להוסיף בחיפושיו הרוחניים.

בהיותי לבדי בפאריס חידשתי את עבודתי על הדוקטורט שלי. קראתי שוב בתנ"ך, בנביאים, במשלי, בתהילים. בלעתי ספרים על הדת ועל תורות הסוד. הלא זה עתה עברה עלי הווייה מיסטיית, והיה זה הגיוני שאחפש הסבר בתורת הסוד למה שעבר עלי.

"המייסדים הדגולים" (Les Grands Initiés) של אדוארד שורה היה הספר הראשון שהרשימים אותי מאוד. המחקר מציג בחיבור זה את מיסדיהו של הדתות העיקריות. הדמות הבלטת בנייהו היא משה רבנו. כך ראיתי אני את

הדברים, אני השיריונית! הקסימה אותי הדמות של משה רבנו, כדרך שהוא צייר אותה.

"משה לא היה פאטריסו אלא משיע עמים, שגורל האנושות כולה עמד לנגד עיניו. ישראל היה בשבילי אמצעי בלבד — דת עולמית היתה מטרתו, ומעל לראשיתם של הנורדים ראתה את העתיד".

דרך ה' נסתרות. במשך שנים רבות הכרתי הרבה יהודים, וזים למורשתם. זהראשון שהחליך אותי אל משה ואל תורתו היה דווקא לא-יהודי.

חזרתי וקראתי את שורה מאוחר יותר, אחרי שלמדתי תורה. הודיעעתי. הרי כמעט כל מה שהוא כותב אינו נכון. אפשר לומר, שהוא הפך את המנהיג היהודי ללא-יהודי, מפני שהשקפת עולמו של שורה לא היתה יהודית. וכלום ייתכן אחרת?

תקופת המיסטורין של חיי היתה קצרה. תורות הסוד ובעלי המיסטורין חוקרים מעורכות. הם מדברים על מאקרו-קוסמים, מיקרו-קוסמים ועל האדם הקוסמי. המונחים, שבהם הם משתמשים, והמראות שזם מתארים, מפעלים את הדמיון עד שבני אדם מאבדים את חוש המציאות שלהם ומגיעים לבלבול חזרשים או להושנות. בדרך זו הם מוצלים את ההרגשת העמוקה שבלב בני האדם, שיש בהם משהו שאינו ניתן להצטמצם בהסברים ראציונאליים ומדעיים. בני האדם חשים, שהחומציות אינה מספקת אותם, אך אין הם מוכנים לקבל על עצמם את ההתייבשות המוסריות של דת כלשהי. הם שמחים לפנות ליוגה, לצמחונות, להתמסר להתבוננות מיסטית, אך מסרבים לקבל את הרעיון, שהאלוקים עשוי להיות שותף פעיל בגורלם ולתבוע מהם מידה מסוימת של צייתנות. כתוצאה מכך, הם נזחים קבלת כל משמעות. לאחר שדחיתי את המושג של הגשמה, לא הייתי מוכנה לשקוע בכישוף. משורה עברתי לפאבר ד'אוליבה, דרך חרוזי הזהב של הפיתאגוראנים, המצוטטים על ידי הראשון ומוסברים על ידי האחרון:

הלא תדע, אם ירצה השם, שהטבע הלא תבואת בחירותיו הן, שווה בכל הדברים ושורה בכל מקום. ואומלל הוא האיש, אם רק תשכיל, ותדע זכיותך באמת, המבקש במחשבים את כל הטוב, לא יתאה ער לבר למשאות שורה. השוכן בקרבו.

הרעות האוכלות את האדם בכל פה, מי האיש המסוגל לאושר,

חורתי לתנ"ך של ילדותי, ושיקעתי עצמי בדברי ימי העם הזה, שיצא ממצרים בהנהגתו של משה, שליח ועבד ה'.

בגיל שתים-עשרה התלהבתי מסיפורי הניסים שעשה ה' על ידי משה. באותם הימים היה משה בשבילי מעין אדם עליון, גיבור, שכתחו ומרצו הצלילו לרכוש לא רק את אמונו של עמו, אלא אף להתגבר על רשעתו של פרעה, מלך מצרים האדיר. משה, שר הצבא המנצח בכל החיזות.

שש-עשרה שנת לאחר מכן, בשנים 1949—1950 התודעתתי למשה אחר, שהרשים אותי בעיקר במידותיו המוסריות. איש זה, שנוגד למשפחה של עם נרדף במצרים, אומץ על ידי נסיכה, בת פרעה. הוא גל בחצר המלכות וזוכה למעמד של נסיר. עתידו מובטח מכל הבחינות. אך כשהוא רואה בן אדם נרדף, מה אומר לו הדבר? הוא רואה אדם מאתו מוכה על ידי איש מצרי, והוא מרחם עליו. הוא יודע, שיאבד כל מה שיש לו, אך הוא עומד לצדו של העבד הנורג את הנוגש. המשפט שב אל כנו. הרגשתי קירבת יתירה למשה חדש זה. כמה שנים קודם הייתי אני עצמי שרויה בסיטואציה דומה—המלחמה, הכיבוש ורדיפת היהודים על ידי הגרמנים. אמנם לא הייתי נסיכה. והיתרתי—אחי רק מבוזנה אנגשית. אבל סבלותיהם נגעו בציפור נפש. כאבם היה כאבי שלי ושל אחי. בקנה מידה גדול הרבה יותר עשה משה מה שאני עשיתי. הוא הפך לי דוגמה של ה' ועבדו הנאמן של עם ה'. הוא ייצג את כל שאיפותי בחיים. הוא נעשה אפוא מורה הדרך שלי, ענק רחמי. למרות הכול הוא לא איבד את אנושיותו: "והאיש משה ענו מאד. מכל נאדם אשר על פני האדמה", מעידה עליו התורה. אין כל דמיון בינו לבין מייסדי דתות אחרות; אלא מתוארים כשלמים, שאינם עלולים לטעות, אנשים עליונים המצבים כמדללים לפשוטי בני אדם. עמדתו על כך, שביחודות אין עובדים את ה' על ידי שמתקים את משה, אלא על ידי קיום התורה שה' גילה ועל ידי קיום מצוותיו. עלייתו של אדם לרמה חברתית—ויותר חשוב: רוחנית—אינה מותנית בלידתו אלא בזכותו כפרט, במעשיו. כל ברייה אנושית יוצרת ומציאה את שלימותה על ידי דביקות בתורה. אין גיורה קדומה בידות, כמו אצל אוגוסטינוס, ולא מתנת חסד הנרדף על יחידים המורמים מעם בשעת לידתם, ואף אחד אינו גידן משעת לידה לפניה ולגינותם—לא פאטאליזם עיוור ולא דטרמיניזם. כאן כל בני האדם שווים, ולכל אחד ניתן לעלות מעלה מעלה על ידי קיום המצוות. כל אדם יכול—

הלא כמשתק ביד רגשותיהם, אלוקים! הלא הוכל לפקוח עיניהם! נישאים כולם על גלים סוערים, לא! אדם שנברא בבלם— מושלים כמוסים במים שאין להם סוף, עליו, ורק עליו להבחין בטעות להתנגד לא יוכלו, ואף לא להיכנע. לגלות האמת!

המימי דעים עם פיתאגוראס. כותב פאבר ד'אוליבי, אנו רחוקים מן הרעיון שלפיו משועבד העולם לשני כוחות: כוח השוב הבא מאלוהים, וכוח הרע שברדי השטן. אלוהים לבדו הוא בורא העולם ומנהיגו. הוא ברא את העולם מרצונו, וגם האדם שנברא בצלמו ובדמותו בעל בחירה הוא בעולם הנסור לידיו. הוא נמשך לטוב או לרע על פי בחירתו והחפשיית. בשביל פיתאגוראס "טוב" הוא הארמוניה בין רצון האדם לבין השגות הבורא. והרע גולף מתוך המאבק שביניהם. האחרות באדם היא תוצאה של הארמוניה בין הגוף, הנשמה והשכל. אין שאלה של התעלמות מן הגוף או של סיגופים. פירושו של פאבר ד'אוליביה לתורת פיתאגוראס, פירוש המאיר את קווי החמיון בין השיבתו של פיתאגוראס לבין התנ"ך, אישר את רגשותי.

"כל עמי העולם מסכימים בדעתם על מידות טובות ורעות. את המוסר ואת עקרונות המוסר הנוצרי ניתן למצוא גם בדתות אחרות. אך אצל היהודים מתבטא הכול במעשים. זה ההבדל בינם לבין כל העולם".

פיתאגוראס הגביר את צמאונו לרוחניות. ביקשתי להימלט מעולם, שהדוקטרינות הרחיקות שלו משעבדות את האדם במקום לעזור לו, ומליכות אוח למרד או לייאוש; מעולם, שהדוקטרינות הפוליטיות שלו טוענות שהן משיבות גורלו של האדם, אך לאמיתו של דבר הן מקריבות אותו קרבן, באופן אישי או קולקטיבי. עבודת האלילים היוונית והרומאית נידרדה עד לארצות, ואחרי אלפי שנות מלחמה ושפיכות דמים שקעה הציביליזציה שלנו בתומרות הבזמית ביותר.

בהעדר כל אדם שידריך אותי באותם הימים, ראיתי בתרווי הנהב עם פירושו של פאבר, את הייליהם של אישי התנ"ך הגדולים. האבות והנביאים נעשו בני הדר ששלי. בלי שידעתי על כך, נקשרו קשרים רחניים בין העם והיהודי לבני. חשתי בתלות הזרחית שבין גופי לנשמתו, אך הייתי צריכה להוציא תיאוריה זו מן הכוח אל הפועל. מעל לכול ביקשתי להוכיח במישור מחשי ויומימי את אהבתי, לא רק לבריות שמסביבי, אלא גם לבורא עולם כולו.

חסאיתם בדונו הכנענים לאבד ארצם לעם ישראל. בדורות מאוחרים יותר בא אותו העונש על האומה הישראלית, שהלכה בדרכי העם הרשע הווא. הם יצאים לגלות. ה' הודיע אותם על ידי נביאי:

"ולא תקיא אתכם הארץ בטמאכם אותה, כאשר קאה את הגוי אשר לפינכם". אלוקי ישראל הוא ה' אחד לכל בני האדם. הוא מגלה את האנושות לעצמה על ידי העלאת המוסריות לרמה האוניברסאלית, אבל מעבר למוסריות קורא אלוקי ישראל לבריותיו לשמוע בקולו. מצוותיו הן כאלה, שעל ידי קיומן מתגלים לבסוף פניו של האדם, פנים שניתן לקרוא עליהם את דבר ה'. אין הכעני מגרש מן הארץ אלא מפני שהבטחה גדולה מן הארץ, ממושא ההבטחה. אין ההבטחה יכולה להתקיים אלא כל עוד כבודו של המקבל אותה מתקיים אף הוא.

אבל ביהדות כל חטא, פרטי או ציבורי, ניתן לכפרה. החטא הקדמון לא השתית את האנושות לעולמים. וכל צאצאי אדם יש להם חלק בכפרה זו, ומתוך כך — חלק בגאולה האחרונה. האופטימיות הזו שבאמונה דיהודית היה כמו הד האופטימיות שלי, לאהבתי לבני אדם ולאמונת בקידמת האנושות. נמשכתי אל התורה המצווה לשיכוח את סבלות מצרים ולקבור רק את הכנסת האורחים של ארץ זו: "לא תחעב מצרי, כי גר היית בארצו".

רציתי להיות תלמידתו של משה, השולח שליחים לבני עשו: "כה אמר אחיך ישראל...". באספקלריה של התנ"ך ניבט אלי העולם כמשפחת עמים אחת גדולה בני אב אחד, ובנו בכורו ישראל. בימי קדם נועד הכבור לכהונה; וזה היה ייעודו של עם ישראל כמשפחת האדם. לשם כך זכה העם היהודי לתורה מיוחדת המבוססת על צדק ומשפט אוניברסאלי, התורה השלטת בכל תחום ובכל פרט של הייתה של היהודים, היא שעשתה אותם לעם היחיד שאמונתם היא אוניברסאלית.

היהדות ענתה על שאיפותי לצדק ולמשפט וגעוועני על משפחה מאורגנת ובאחדות. אף מצאתי בה תשובה לצרכי בפשילות, כי עקרונות היסוד שלה אינם ניתנים להפרדה מן המושג של המעשה.

בתורת משה לא מצאתי רק את אחדות ה' אלא גם את כל מה שנותן לאדם להכיר בהאמונה בתור עצמו: הארמוניה בין הגוף והנפש, בין החומר והרוח, והארמוניה בחברה כולה. אין היהדות דת, שעליה ניתן לומר שהיא "אופיום לבני אדם"; התורה קובעת לפרטי פרטים את היחסים בין בני

כמו משה — לעלות בעבודת ה'; איזה סיכוי נפלא לור כמוני. קימעה קימעה תודותי עם תורה זו, המנוסחת על ידי עבד נאמן זה של ה', וגברה בי השאיפה לדעת יותר על תורה זו. התחלתי ללמוד, באמצעים הצנועים שבידי.

כמה חודשים קודם, בתחילת שנת 1950, קניתי ספר של פאבר דאוליביה "שתזור הלשון העברית". היה זה ספרי הראשון ללימוד לשון הקודש.

ככל שתורבתי ללמוד, כן כבשו מצוות התורה את לבי ואת רוחי. לעיתים נדרשתי למאמץ עליון, אך מעולם לא נתקלתי בדבר בלתי אפשרי. הכל נראה שקול ומדוד בצורה מושלמת. במשך שנים התפללתי לה' שיוליך אותי אל האמת, שאוכל לעבוד אותו כרצוני. כלום אין מקומי בין יהודים אלה, שה' ציוות אותם, כל אחד להוד:

— לא תשנא את אחיך בלבבך ...

— לא תקום ולא תטור ... ואתבת לרעך כמוך ...

— כי תראה חמור שונאך רובך תחת משאו וחדלת מעווב לו ...

— כי יגור גר בארצך לא תונו אותו ... ואתבת לו כמוך ...

— כי ימוך אחיך ... והחזקת בו ... גר ותושב וחי עמך ...

— כי תקצר קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולא למנהיג יהיה ...

לבי יצא אל ה' שציוות לבניו "כבד את אביך ואת אמך", ולבי קפא למשמע המלים המיוחדות למייסד הצרות: "כי יבוא אלי איש שאינו שונא את אחי ואת אמו לא יוכל להיות תלמידי". מלים אלה העלו בזכרוננו את מחוות האימים של העבר: חרב נושאי הצלב, כמרי האינקוויזיציה ומוקדי טורקומודה, ה"אלוהים אתנו" של חילי גרמניה הנאצית וכבשני אושביץ שרק זה עתה הצטננו.

— בנפול אויבך אל תשמת ובמשלו אל יגל לבך ...

— אם רעב שונאך האכילו לחם, ואם צמא השקו מים ...

דברים אלה של שלמה המלך נראו לי כמצויים בהישג ידו של כל אדם. ולמרות זאת במשך אלפי שנות היסטוריה, כמה נוצרים אבן היפנו את לתם השבייה לאחר שהוכו על הראשוניה? כלום אין בכתבי השליחים פעמים רבות מדי תחום בין מה שנדרש מן האדם לעשות לבין מה שהוא מסוגל לבצע? בתורתו של משה, האלוקים הוא שופט צדק לישראל ולכל העמים. בגלל

האדם, השווים כולם, ואינה מואסת ברכוש חומרי. היא מלמדת כיצד להשתמש ברכוש בתבונה, כדי להבטיח את אושרו הפיסי והרוחני של האדם בעולם הזה. למרות קשיי באותה שנה זכיתי לשקט פנימי, ואחרי שנים אומללות כה רבות — את שלוחתי. בסוף שנת 1950 היתה החלטתי נחרצת: אהיה יהודית, אבל כיצד ?

כמה חודשים לפני כן פגשתי כמה ישראלים, אנשים נחמדים מירושלים. הם הזמינו אותי לבקר אצלם, אם אי-פעם אבוא לשם. מה שלמדתי על חתונה ועל הנישואים היהודיים העמיד את הארץ הקדושה ואת ירושלים עיר הקודש במרכז עולמי. "שם חיים היהודים האמיתיים", אמרת, "שם הפיתרון בעברי".

בסוף ינואר כתבתי למשפחת גולדמן, והודעתי להם על בואי. מצבי הכספי השתפר, הצלחתי לסלק את חובותי, והודות למאמצים מתמידים עלה בידי לבצע כמה עסקות טובות במפעל היצוא-ייבוא שלי. הפעם החלתי ברגל ימין. ומבחינת רוחניות נפתחו לפני ולפני בני חיים חדשים. בתחילת פברואר הפלגתי לארץ ישראל, בלב מלא תקווה וידיים עמוסות מתנות. שהותי הקצרה בארץ הייתה תענוג, הודות למשפחת גולדמן ולכל ידידי החדשים שרכשתי, ולמרות החיים הקשים במדינת ישראל, שטרם סיימה את השנה השלישית לקיומה. המון היה מכוננת ויכולתו לפלו המים ניתנו במשורה. אבל למשפחת גולדמן הייתה מכוננת ויכולתו לטיל בכל הארץ. ביקרנו בקיבוצים, בין השאר באותו קיבוץ, שבו בילו הגולדמנים את נעוריהם ובו נישאו. האשכוליות היו נפלאות. ראיתי את טבריה על שפת האגם ואת נצרת וכנסייתיה. ואחר כך — חיפה והר הכרמל, המקום שבו ניצח אליהו את נביאי תבעל. תייתי בהל אביב בפורים, "הקניבל היהודי", "חג לאומי", אמרו בני אדם. סיפרו לי על מלחמת השחרור ועל גבורתה של ההגנה. רק צל אחד העיב על התמונה המזהירה: לא יכולתי לבקר בעיר העתיקה של ירושלים. היא נשארה בידי הערבים. מתוך צער התבוננתי בה מרחוק, מוקפת חומה ומגדלים. מגדל דוד היה כה קרוב, אך לא יכולתי להיכנס לעירו. מדוע לא יכלה שמחתם של היהודים האלה לזכות שלימה ? מוחשבה זו הציקה לי כמה פעמים, אך כשפרצה מפי ידידי שירת התקווה באחד הערבים כשזכרנו מסוּל, שוב נתפשתי להתלהבתם.

חדש זה בישראל עבר עלי כמו חלום. כשנפרדתי מידידי, שהבטחתי להם לחזור בקיץ אחרי שאתגייס, נשאתי עמי בלבי זכרונות בלתי נשכחים. בפסקי היו רשומים שמו וכתובתו של רב, יחד עם המלצת של פרופסור באוניברסיטה העברית.

ימים אחדים אחרי שובי לפאריס עברתי את שערי הטמפל ברחוב קופרניקוס. הרב היה אדיב. נראה, שרואה הבין לרגשותי, והיה מלא תבנה כשהסברתי לו את כוונתי. הסכמנו, שבמשך כמה חודשים הוא ילמדני לימודי דת וידידות. אחרי בחינה וטבילה במקווה נהיה אני ובני ליהודים. רק מאוחר יותר הבנתי, שידידי בירושלים כיוונו אותי לרב ליבראל, שכמעט לא שמר על המסורת. למדתי אצלו את התורה לפי תפישת מודרניסטית — מתוקי המאכלות האסורים שמעתי רק על איסור אכילת חזיר, והשבת הצטמצמה בהולקת גרות לפני סעודה דשנה.

לראשונה בחיי השתתפתי באותה שנה בסעודת ליל הפסח הראשון — ליל הסדר. הרב שכר אולם-בנקט במלון פריסאי. קלוד ואני הגענו אחרונים. הושיבו אותנו במקומות קרובים לרב, כדי שנוכל לשמוע את קריאת התורה ואת הפירושים. הייתי מאושרת, נרגשת, ולמרות זאת נפתח מאוחר.

פרטי אותו ערב לא נחרתו בזכרוני, מאחר שלא היה לי אז מידע מעשי על חגי ישראל. הרב הסביר לנו, שאנו חוגגים בערב זה את הצלת ישראל מאצרים. הלא האישיות המאגנטית של משה היא שהוליקה אותי אל היהדות, והיה בכך מן הסמליות שחזג היהודי הראשון, שבו השתתפתי יזיה חג המוכר את פעולתו כמושיע. ובעוד כמה חודשים אקבל את התורה כאילו לדגלי תר סיני, תוך ניתוק עצמי מן העבר שלי.

הסדר היוזק את קשרי עם הקהילה היהודית והקל עלי להשתלב בה. ביולי עברתי בחינה אצל הרב ואצל כמה מחברי הקהילה, ביניהם הנשיא. נשאלתי כמה שאלות בתורה והוזהרתי מפני העתיד הצפוי לי. אך אני ידעתי כמהם את בעיות היהודים. הרי כמה שנים קודם לכן הייתי שותפה מלאה לסבלותיהם של הנרדפים במשך אלפי שנים...

הטבילה במקווה והנישואים כמה ימים לאחר מכן, עשתה אותנו ליהודים בזכויות מלאות. האמנם ? או הייתי בטוחה בכך. המציאות בעניין זה לא בוששה לפקוח את עיני, כדי שאתבע מעצמי הרבה יותר ממה שציפיתי.

וכל הצרות באות עלינו? היא צעקה. חברתי הסמיקה מבושה. "תראי אינו פאנאטי? ס'ינג בעלה מבין שינוי בכעס, במשכו את אשתו אחרי. אותה שנה פקדה את הארץ בצורת. היכול היה דל והמנות קצובות. תוכחת של האשה הזכירה לי פסוק בתורה. כשחזרנו לבית ידידי הוצאתי תנ"ך ותיפשת את הפסוקים:

ואם עד אלה לא תשמעו לי ויספתי ליסרה אתכם שבע על ושאיתכם.

ושברתי את גאון עונכם. ונתתי את שמכם ככרול ואת ארצכם כנחשת.

ותם לריק כחכם ולא תחן ארצכם את יבולה ועץ הארץ לא יתן פריה.

(ויקרא כו, יח—כ).

— "אשה זו אינה פאנאטיה", הרהרתי, "היא רק חזרת על דברי התורה". ימים מעטים לאחר מכן חזרתי אל מאה שערים לבדי, לביקור אירד הרבה יותר. למרות המקרה שראיתי ושהבין אותי נוצר מין קשר מור, שירד ממשי עד לעמקי נפשי. חשתי בקרבי משיכה עמוקה לעולם זה, העלול להישאר רחוק ממני כל חיי.

מאה שערים בנויה על צלע של הר. השוק — לב האזור, וממנו קיבלה השכונה את שמה. היא עשויה כמלבן. שישו שערים נפתחים אל חוף השכונה. בני המגורים הצמודים זה לזה יוצרים את ארבע צלעות המלבן. הבתים הנמוכים ערוכים בשתי שורות מקבילות, שחצר חוצצת ביניהן. במרכז השוק עומדים כמה גושי בנייני מגורים, ואחרים — שאין בהם אלא חנויות. ובמרכז הרובע בית הכנסת הגדול והתלמוד תורה. לצידם כמה חנויות ובתי מלאכה, וכמה חדרים קטנים, שבהם שוחטים עופות ומורסים אותם.

בעולם קטן זה הכול מצומצם עד למינימום החיוני — החנויות וכן העירות. אחת חש שמייסדי השכונה ביקשו לגצל עד תום מה שהיה להם. מיל בית הכנסת הגדול, בצד, קבוצת בתי כנסת קטנים — ה"שטיבלך" — ובהם תנועה ערה של הולכים ובאים ללא הרף.

מאחר שהכניסות לבתי המגורים הן מחוץ לשוק, התגנבתי לתוך החצר. "איזה עוני!" הרהרתי, "איזה ריערעו!" הכול היה שחור, הלך או מטולא בקרשים ולחות פחים. לא רק העוני אלא אף הצניעות שלטו במקום. החצרות שבין הבתים היו צרות למדי, אך הירות הנגדית היו בוגבה שונה. גם המרפפות הפתוחות לשוק היו אטומות במין תערובת של לוחות פחים, אריגים וקרשים. בדרך זו נשמרה פרטיזחה של כל משפחה.

ג

ידעתי ד' כי צדק משפטיך ואמונה עניתני. יהו נא חסרך לנחמני כאמרתך לעבדך.

(תהלים קיט, עה—ע).

כמו שהבטחתי למשפחת גולדמן, ביליתי את חופשת הקיץ בביתם. ואת הפעם לא עונבתי את ירושלים. גאה ביהדותי ביקרתי את העיר והעותי לטייל ברחובות מאה שערים. לא לבדי, תס ושלום! בביקורי הראשון בארץ תיארו לפני את הרובע ותושביו כגיטו, עם אנשים מלוכלכים, החיים בימינו כדרך שהיו במרכז אירופה לפני מאה שנה: קיצונים המשליכים אבנים ושונאים וריים. אך כל הדברים האלה רק גירו את סקרנותי, שכן אהבתי עתיקות ופולקלור. בעת ביקורי הקודם איש לא הציע לי ללוותני לשם, לכן ונתתי את הרעיון. אך הפעם הכול היה שונה. על סיפון האגף שהביאה אותי לארץ הקודש הכרתי זוג צרפתי יהודי. נדברנו להיפגש בירושלים ולבקר את מאה שערים. גיליתי שם עולם חדש. אנשים אלה, מגודלי וקו ופיאות, התולכים בראש מורכן, הלמו בדיוק את צורת היהודי, שדימיתי לעצמי. שמת לי לב לפשטותם של בגדי הנשים ולצניעות הליכותיהן. כולן לבשו מטפחות ראש, המכסות לחלוטין את שערן. כמה מעודנות היו הנערות עם השמלונות שלהן, צמותיהן הארוכות וגרביהן השחורים, שנראו כה אישיות לתמוך האדם, שעבר על פניהן!

ביקרנו במאה שערים היה קצר למדי. הווג הצרפתי צילם כמה תמונות. כל הניסיונות לצלם את הילדים היו לשווא. כולם ברחו מפני המצלמה. לפתע ניגשה אלינו אשה מן הרובע, מכוסה במטפחת ראש שחורה. היה זה בחודש אוגוסט, והשמש תמז וקופחות. חברתי ויתרה לבושה בשמלה קלה ללא שרולים ועם מחשוף. "בגלל פריצותן של היהודיות נעצרים הנעשים,

מאה שנים נגלתה לי אז כעולם, שבו המראה החיצוני הוא חסר-ערך, שבו הכול נעשה למען החיים הפנימיים, וכל היתכים מבוססים על כיבוד פרטיותו של השכן. היה זה מקום, שבו השכינה שררית בכל בית ובכל יום כאורח כבוד. מדוע הסתירו זאת ממני ידידי הישראליים בביקורי הקודם? כלום התביישו ביהודים אלה, החיים כאן כדרך שחיו אבותיהם בפולניה? האם הם חששו, שבעיני הנוכרים דאז, אחשוב אותם למיושנים? אמת, נקשרתי קשר אמיץ לאנשים הנחמדים, ידידיהם של משפחת גולדמן. בתור הלוצים ראשונים של הארץ הם שמרו על כוחה המדיני הראשוני. המדינה החדשה היתה ילד טיפוחים, וכולם נהגו כבני משפחה אחת, העוררים זה לזה בטלדיאריות אמיתית. אבל הדת היתה בשבילם דבר שאבד עליה הכלת, דבר השייך לעבר, כמו הגיטו שביקשו לשכות אותו... ולהשכיחו. בעיניהם הדבר היותר חשוב היה להקים מדינה איתנה, שבה לא תוכל האנטישמיות להשיג אותם עוד. אך האם יהודי מאה שנים לא נראו היום כמו שהעולם הלא-יהודי ראה את היהודים במשך מאות בשנים? כלום תסבך הנחיות של אותם יהודים חדשים הפך אצלם לחסבך עליינות? האם היתה זו מטרתם של היהודים החדשים הזקים בארץ נבחרת זו לחרוש את האדמה, אבל לכפור בה ונותרת, שלשמירתה הקריבו אבותיהם במשך הדורות את הכל?

שאלות רבות שאלתי את עצמי באותו יום, ב"גיטו" של מאה שנים. בביקורי הראשון בישראל לא הראה לי איש בית כנסת, וכאן גיליתי בית כנסת על כל צעד ושעל. בעומדי על קצות אצבעותי העזתי להציץ בעד החלון של אחד מבתי הכנסת. התבוננתי ביהודים המתפללים. כל אותם הפנים, הנישאים לשמים, חרותם אותה התלהבות של היהודי בכל מקום מושבו ובכל מצב שידחה, המאמין רק בה האחד ארון העולם. מה לזה ולטמפל שברחוב קופרניקוס?!

חדשים מספר לאחר שובי לפאריס היה עלי להיפגש בפעם הראשונה עם העולם היהודי כגירות. היה זה בקשר להצעת נישואין. ביוני 1952 הזמיני אותי יהודים מבית הכנסת הליבראלי לועידה שאורגנה על ידי הרבנים הקונסיטוריאליים של אלזס-לורייין. בשעת הפסקה, בין שני נאומים, הכירו לי אחד מהם: רווק, אינטלקטואל, בן ארבעים בקירוב. הוא דמה יותר למשורר מאשר לרב.

עברו שבועות אחדים ונודמן לאותו רב לנסוע לפאריס כדי להשתתף בוועידת רבנים שנתית. הוא ביקש להיפגש עמי; נענית לו, ואז הוא הציע לי נישואין. כשאמרתי לו שהתגייסתי רק לפני פחות משנה, הוא החוויר. הסתכלתי בו בתדהמה. "אינני מצודעת!" קראתי בזעם, למראה העלבון שדהבטא בתגובתו הכלתי צפויה.

למעשה עדיין לא שאלתי את עצמי אם ארצה להינשא לאותו אדם. אמת, ביקשתי להקים בית יהודי, ובמיוחד בגלל בני שהלך וגדל. הוא לא היה ילד קשה, אבל דאגתי לחינוכו, וכל ילד זקוק לאב לשם חינוכו. הייתי בטוחה, שבני יקבל בשמחה בואו של אב חדש, והייתי בטוחה גם, שקשרים רחנים עשויים להיות חוקים כקשרי משפחה, אם לא למעלה מזה. התאוותי להעשיר את חיי יחד עם בעל ועם עוד ילדים. אך לא נשכח ממני ניסיוני בעבר, וידעתי איזה אדם ביקשתי לי לבעל — אדם חוק, אחראי וראוי לאמוני.

ימים אחדים לאחר מכן כתבתי לאותו רב מכתב, שלהרגשתי עשוי היה להסדיר את העניינים ביני לבינו. ודעתי לו כי אחרי ששקלתי את הצעתו, לא אוכל לקבלה.

אני רואית את העניין כתחום. אלא שלא כך הית הדבר. "ראו" אותנו יחד ברחובות פאריס ומרהר התפשטה השמועה, שהו ב מאורס. כששמעו "האנשים" שהארוסה היא גורת, שהתגיירה זה לא מכבר, ויתה כל הקהילה כמקרות. המלחמה נמשכה כמה חודשים. הדבר שעמד לגבי על הפרק לא היו נישואי לאדם מסויים, שכבר סידרתי להינשא לו, אלא מעמדי כיהודיה בעלת זכויות מלאות בקהילה היהודית קונסיטוריאלי, שגיליתי אותה זה עתה. ובאשר לאותו רב, אילמלא התערבו בדבר בני אדם, בוודאי היה מקבל את סירובי בהקלה. אך התנגדות הקהילה, יחד עם סירובי שלי, דעו אותי לשחת עם הורם. היה זה מצב מלא סתירות מוררות.

באותם ימים הפסקתי להכיר את רוב הרבנים הקונסיטוריאליים של צרפת. ובבארה; ביקרתי אצלם, זה אחר זה, כדי לשכנע אותם בכוננותי הטמורות. כלום היתה זו אשמתי שבשלחתי לטבילה על ידי רב ליבראלי, שאף קהילה אורתודוקסית או מסורתית לא הכירה בו? נשלחתי אליו בלי שהסבירו לי את התרמים השונים ביהדות. הטבילה במי המקוה המטהרים, שעשתה אותי יהודיה, נעשתה כדת וכדין, במקוה וניחוד שבפאריס. המשמש את יהודי כל הקהילות. טענותי היו הגיוניות וכל רב קונסיטוריאלי קיבלו, ובכל זאת כל אחד

ה', וכי גסיונותיו הם רצונו של הקדוש ברוך הוא. מצאתי מורה דרך. מצאתי אבא.

הרב מייסד גולד בשנת תרס"ב (1902) בסלוצק שברוסיה. הוריו, ששאפו לגדל ולתקן את משפחתם הגדולה במסורת התרדית, הלכו לעולמם כשתוא היה בן עשרים. למרות עוני החמור הוא המשיך ללימוד בישיבה, נעשה תלמיד חכם ונתמנה בהיותו צעיר יחסית, לראש ישיבת סלוצק, אחרי שהרב איסר זלמן מלצר זצ"ל עלה לירושלים.

יהודים סבלו קשות תחת שלטונו של סטאלין. באותם ימים עשתה הממשלה כל שביכולתה לעקור את הדת מקרב היהודים. בני ספר יהודיים ומקומות נסגרו. רבנים שביקשו להמשיך בלימוד התורה, סיכנו בכך את חייהם. הרב מייסד היה אחד מאלה. הוא היה עקשן מכולם, ולבסוף הוא אכן נאסר. חקרו אותו ימים ולילות. בשלב מסוים של החקירה שיקעו אותו על צווארו במי ביוב, והשאירו אותו במצב זה במשך שעות. גם עינויים אחרים לא הסכו ממנו, אבל בכל אלה לא הצליחו לשבור את רוחו. מעניי עייפו מעינויהם לפני שהוא נלאה מייסוריו; הוא נשלח למשפט ובדון לישש וחצי שנות מאסר. למרות כל זאת הוא המשיך לקיים מצוות. כששמעו השלטונות על מעשיו, הוא הוגלה לסיביר לכל ימי חייו. מה שסבל שם — הוא לא גילה לאיש. בהודמנות הסביר הרב לאחד מדידיו הרבנים, שסוד זה שומר הוא לעצמו כטענה להגנתו לעתיד לבוא, לפני הקב"ה, כשהשופט עליון ישקול נזירותו וחובותיו אחר מותו. במשך כל גסיונותיו אלה, שאי אפשר כלל לתאר אותם, הוא נשאר גאמן לה' ולתורתו, ולא איבד צלם אלקים שלו. למרות הרעב הכבד שסבל, הקפחחים והעינויים שעברו עליו. על ידי פעולותיו הוא הצליח לרכוש את אמונם ואת יראת הכבוד של סודריו — איכרים פשוטים, שהפכו בנסיבות הזמן לשומרי כוונות. קימעה קימעה גשתנה יחסם אל הרב וחולו לענותו. המפקדה הראשית הציאה פקודה להעבירו למחנה אחר. כשישב ברכבת שהביאה אותו שמה, קם פתאום וניגש בשלווה לדלת הנפתחת לצד מסילה סמוכה, שם עמדה רכבת החולכת בכיוון הגרני. תחת עיני-שומריו הוא טיפס בלי תיפזון לרכבת השנייה. לא היה בזה לא מקרה ולא נס, ששומריו העמידו פנים כאילו אינם רואים. הרכבת החחילה לנסוע בכיוון אחר והביאה את הרב למוסקבה.

כשלעצמו חשש לחשוף את עצמו בעיני אחרים. מעט פוליטיקה היתה מעורבת כאן. נגדי עמדו אותם האנשים, שסירבו להיפגש עמי, "מפני שאיננו רוצה לשנות את דעתי" ענה אחד מהם למי שטען בענייני, כי במה שנוגע ליראת שמיים ושמירת מצוות אני שקולה לפחות כנגד עשר יהודיות מלידה. התורים האדישים לא היו מתנגדי העיקריים. היו שם כמה גשם ממשפחות יהודיות נכבדות, שקיוו לשרד אחת מבנותיהם לאותו רב, אלה היו החריפות ביותר נגדי.

באותו פרק הפגישו אותי באותו עניין עם רבי אברהם אליהו מייסד. הוא היה האדם היחיד, שלחם באמת ובתמים להגנת זכויותי. הוא היה ראש ישיבת באילי שליך וארסי. הרב היה אדם כבן תמיש. אך כשבאתי אליו לחדר, שבו למד, נראה לי כבן שמונים. עד מהרה למדת, אילו מאורעות הסביעו את חותמם האכזרי על פני האישי הדגול הזה. הוא היה גמור קומה ורחב למדי, בעל פרופל של נשר, ומצה גבוה וקשתי; עור פניו היה כמעט שקוף, עיניו הכחולות הקרינו טוב לב ואהבת האדם, וקדושה ורחה מפני הטובים. זקנו ארוך ולבן, ודיני — היו קצרות ועדינות. כשראיתו בפעם הראשונה — כאילו נעצר הזמן בשבילי. לא היינו אלא בריחוק של שלשים ק"מ מפאריס, אבל באותו חדר מסויד, מרוחט בפשטות ובלות, ומואר באור קלוש, השתי עצמי ברוסיה של ימי הצארים, בכפר נידח בערבות רוסיה. שוב ראיתי לנגד עיני, כמו במאה שערים, אותה פשטות חיים של לתורתו. שוב עלמה לנגד עיני, כמו במאה שערים, אותה פשטות חיים של בני אדם, שאינם מייחסים כל ערך למראה החיצוני, ושששבלם כל ענייני החומר יש להם רק פונקציה חיונית, ואילו היופי האמיתי הוא פנימי רחוני. מעולם לא פגשתי אדם שעורך בי אמון ויראת כבוד מיידיים כאלה. האדם שליווה אותי הסביר לרב את המצב. הרב שאל כמה שאלות בידיש ליטאית; הבנת את דבריו רק בקושי רב, כי הייתי רגילה — מעסקי עם אנשי המסחר היהודיים — רק לידיש פולנית. הרב מייסד עשה הכל כדי לסייע לי. אך כל מכתביו היו לשווא. "גם הליבראליים וגם הקונסרטיבליים לא היו מסוגלים להבין אותך, אמר לי, כשהורתי לבקר אצלך, אבל לבי אתך". למרות האכזבה מן התוצאה השלילית של מאמצים כה רבים, עם הבנתו אותי שיככה במקצת את ייאושי. עדיין לא הייתי מסוגלת להעריך את גדולתו האמיתית של ענק-הרוח הזה, אך הוא סייע בידי להבין, שאני על הדרך הנכונה אל

משם הוא המשיך בדרכו לפולין ולצ'כוסלובקיה. בפראג פגש את אשתו ושלש בנותיו, שהגיעו גם הן ממש אז ממוסקבה והמשפחה נאחזה. אשתו הייתה שבע שנים בסיביר. יחד הם הגיעו לפאריס. שם נתמנה הרב מיזס לראש ישיבת באזיל, ושם פגשתי בשנת תשי"ב (1952). בשנים מעטות זכה לפירסום בכל קהילות אירופה המערבית.

פרט לפגישתי עם הרב מיזס, היו כל מאמצי האחרים לשווא. הייתי מדוכאת והנחתתי את עסקי. המצב הביא אותי עד להרס. פליט יהודי מבלגיה, שעבדתי איתו, ניצל את מצבי הקשה, ועשה מעשה מרמה בשם החברה שניהלתני אני. על ידי זיכרונות הוא הוציא כספים במרמה בחורף תשי"ב (דצמבר 1952) מצאתי עצמי פתאום ללא כל אמצעים, ואחר ראית לתשלום שלושים ותשעה מיליון פראנקים תשלומי מכס. זו הייתה תחילתו של סירט ארוך.

על שונות המכס פנו אלי, בתור האדם האחרון. מאחר שלא היה כדאי לשלם את ההתחייבות, דרשו את מאסרי. אילו התייצבתי במהירות לפני מנהל המכס, כדי להסביר לו מה קרה, ולבקש עזרה בחזרות הכספים שלי, הייתי ניצלת כוודאי מניסיון זה. אלא שלא הייתי צלולה דיי במתחשבותי. הייתי שבורה לחלוטין.

כך מצאתי עצמי ב"פטיט רוקאס", בית הסוהר לנשים, בו ביליתי את שני חודשי חיי השחורים ביותר.

מבחין נראה בית סוהר זה — שאינו קיים יותר — כמבצר מימי הביניים. התאים החשוכים שבתוכו לא הוסקו מעולם, ומס גירו לאורך תקירות. בכל תא היו שלוש מיטות ברזל עלובות, ועל כל אחת מורן קש דק. רוב האסירות היו פרוצות. התחלה שורה של ימים ללא סוף, מתמש בבוקר עד חמש בערב, שעות ארוכות של ישיבה על ספסל בבית המלאכה תחת השגחת הניירות. נערכו תפילות בצוחא, שהייתי משוחררת מהן. עד שנסייתימו חיליתי מאחורי הדלת, בחוץ, בקור, בימי החורף הקשים ביותר. הארוחות ניתנו בחדר האוכל, לשם הייתי חייבת ללכת עם כל האסירות, אף שלא נגעתי בכלום; בימי ראשון בבוקר, כשנולד הלכו להתפלל, נשאיתי בתא.

חוך זמן קצר פיתחו הניירות כלפי שינאה עמוקה. בעולמו של בית סוהר זה, זכיתי לכינוי "יהודיה". איזו אירונית! חוסר ההבנה של התבונה היהודית

לגבי "נוכריה", כביכול, סייעה להביא אותי לסביבה נוכרית עוינת, שבה המלה "יהודיה" הייתה עלבון.

אחרי חודש ימים כבר ידע השופט הממונה על התקירה כיצד להתייחס לענייני. הוא הסביר את הדבר לאחד ממנהלי המכס, וזה הסכים לשהורוני. אך עורך הדיון של סינדיקט תעשיות טקסטיל — שנעזר להגן על האינטרסים של התעשיינים הצרפתיים — התנגד. "אין הוא האשמה!" טען והתחנן השופט שלי שוב ושוב, אך לשווא. היה הכרח לפחות בליכים משפטיים, כדי לדחות את תביעת הסינדיקט. וכך נגזר עלי לבלות עוד חודש בבית הסוהר.

חודש השני היה פחות חמור מן הראשון. רב בית הסוהר השיג בעבורי אצל מנהל בית הסוהר תא בודד. משמעו של בידוד זה היה לשהות לבדי בתא במשך עשרים וארבע שעות ביממה, וחלק מבודד של המבצר. היה זה עונש מיוחד, המוטל על פושעים המורים. בשבילי היה זה חסד, שדמה בעיני לתחילת שחרורי. כשהייתי בפעם הראשונה לבדי בתא, רחוקה מן הרעש והמריבות של האסירות ומרשעות הניירות, הרגשתי כי השלוח יקרה יותר מן הימירות. עתה יכולתי להרהר ולשקול את מצבי, ולהבין, כי התגששות עם אנשי הקהילה הקונסטוריאלי, שסירבו להעניק לי תואר "יהודיה" עם זכויות מלאות, הייתה רק ניסיון. הסבל שסבלתי בפטיט רוקאס, עשוי היה לתת לי את הכוח לרכוש תואר זה בקהילה אחרת, אמיתית יותר, קהילה שאותה ייצג לגבי הרב מיזס.

פגישתי עם הרב המקובל מרוסיה פקחה את עיני לאורו של עולם, שזכנה לביקורת חריפה בגלל גניעות אישיות שנות או בורות מצאתי חום והבנה בקהילה אורתודוקסית "סגורה" כביכול, ו"מפגרת". הייתה זו היכרות עם אנשיות חמה, בשעה שהעולם הקונסטוריאלי עם גישותיו ה"פתוחות" וה"מתורבתות" התגלה כריק מכל תוכן ומלא רק הבלי העולם הזה.

בשבתי על הדרגש, כשפרי הקדוש בחיקי, חזרה אלי מנחות הנפש. תצלחתי להתעלות על ההזיה ועל הכיעור של תאי. נשמתי יכלה להמריא אל על, להשתחרר מן תומן ומן המקום. וכמו שישבתי במאסר תבוא לקיצה ביום מן הימים, כן יהיה קץ לגלות בני יעקב. האור המהבהב והעמום, שאיפשר לי להכיר בקושי בפסוקי התנ"ך הקדושים, זה היה אור היהודים בגלות. אור זה ילך ויגדל ויאיר פני הצדיקים ויסוור את הרשעים, והרשעה תכלה

לשמות הכל. א-יחזילו תיים יפם ומאשרים יתח ליהודים ולאנושות כולה, שבהם לא יופר עוד האמוז ולא יבגוד איש ברעהו.
זמן קצר אחרי שיחזורי בעניתי לבקשתו של הרב; הגיור שלי ושל אוריאל אושר על ידי רב אורתודוקסי, הרב רובינשטיין מבית הכנסת ברחוב פאוח בפאריס. קיבלנו תעודות המאשרות את גירוננו והמקנות תוקף לקבלתנו לקהילה בשנת תשי"א (1951).

פגשתי שוב את הרב מאלס ודיברנו על נישואין — הוא מתוך רגש אחיות, ואני — מתוך ליאות ואולי מתוך המריה. בקננו את מצבנו ושקלטנו את התוצאות. ואז החלטנו תוך הסכמה הדדית — שכבר תשתי בה בפגישתנו נראשונה — כי זיווגנו לא יהיה אידיאלי אף לאחד מאתנו.

7

לב אדם יתשב דרכו וזה יכין צעדו.

(משלי טז, ט)

אחרי חג השבועות תשי"ג (סוף מאי 1953), יצאתי שוב לארץ הקודש. חזרתי לפאריס אחרי כמה שבועות, משהסדרתי את קבלת בני לקבוצת יבנה, שם הוא יחוג בספטמבר את חגיגת הברי-מצוה שלו.

שלושה מאורעות חשובים הם בחיני של היהודי — כניסתו בבריתו של אברהם אבינו, הברי-מצוה שלו ונישואיו. את שלושם חוגגת המשפחה ברוב שמחה בחוג הידידים, הקרובים וכל הקהילה. ביום הברי-מצוה — יום הולדתו השלושה-עשר — עולה הנער לתורה בפעם הראשונה בחייו והופך לחבר מן המניין בקהילה. מעתה, הוא לבדו אחראי למעשי כלפי הקדוש ברוך הוא, ורשאי לברך על התורה לפני קריאתה ואחריה.

לפי שאוריאל ביקש זאת, שלחתי אותו לארץ ישראל לחוג שם יום גדול זה בחייו. שנה לפני כן הוא וכה בטויל לארץ הקודש בתחרות שאורגנה על ידי הסוכנות היהודית. התפקיד היה למכור איגרות לנטיעת יער בארץ ישראל. הוא מכר יותר מכלם... אני סיעתי לו מעט. יחד עמו זכו בטויל זה עוד שני ילדים אחרים, ושלושתם נסעו יחד. הוא חזר מן הטויל מאושר ומלא תחויות, וכבר התאווה לנסוע שוב. אני כשלעצמי שמתני מאוד לרעיו, לחוג את הברי-מצוה של אוריאל בארץ, שבה קיוותי להתיישב ביום מן הימים.

לפני שהצטרפתי לבני בקיבוץ לקראת הימים הנוראים, סידרתי את ענייני הכספיים (ובמיוחד, שילמתי את חובי למשרד המכס). היה לי בית כפרי, ששכרתי, לא הרחק מאורליאן, ליד בסיס הצבא האמריקאני.

הימים הנוראים, שעשיתי אותם בקיבוץ, בחרתי בלבי ברשם שלא יימחה לעולם. קיבוץ יבנה היה היישוב היהודי הדתי ביותר שהכרתי מעודי.

להסתיר את דמעות הגיל שמילאו את עיני בסוף התפילה קיבלתי את ברכתה של כל הקהל, שהעניו עלי ברכות "מזל טוב" לקראת עתיד היתודי של בני.

יבנה כבר היה קיבוץ ותיק בשנת תשי"ג, ואחד מן העשירים שבמדינת הודושה. הקיבוץ מצוי מערבה לירושלים ודרומה לתל אביב, לא הרחק מחולות הים התכון. הקיבוץ היה מאורגן היטב, ושרותיו הנרחבים עובדו ונודלו על ידי יתודים, שרובם עלו מגרמניה. לכל משפחה היתה דירה קטנה של כחדר וחצי למגורי ההורים. הילדים לנו בבתים אחרים לפי קבוצות גיל ומין. בכל מקום היו מרתבי דשא וחורש. כל המשפחות אכלו יחדיו בחדר האוכל העצום, כשציפורים עפות מעל לראשיהן. בינם אותה נהנה מצינצי הציפורים, ובערב -- מתנשם מנעימות הטבע.

תודות לדידי, בני משפחת פיקאר, שעמם שוחחתי ארוכות במשך שני חודשי ביקורי, קיבלתי ידיעה משלמת על חיי היזמיים בקיבוץ, על מעלוותי, מגרעותי ותוסכולי. הזכרתי משובצים לעבודות השונות לפי תור, וברדך כלל היתה התרונות במטבח התורנות הפחות אהודת על הנשים, לפי שהיא היתה קשה ממלך.

אימה וג'ק פיקאר גישאו זה לזו בצרפת בזמן הכיבוש. הם עובו את אירופה אחרי המלחמה, שגולה מהם בני משפחה רבים. מאז חיו את חיי הקיבוץ הקשים. הם היו גאים בהישגי הקיבוץ, וראו אותם כהישגם שלהם, וחשו סיפוק מלא בתייהם. אימה היתה אמנם עייפה מדרך התיים המיכאנית הזאת, שאין בה מקום ליוזמה אישית. נאירגון היה מושלם, אולי מושלם מדי. אמת, התוצאות היתה יעילות מירבית, כשהתל פועלים לקראת מטרת אחת, אך מצד שני היא מגבילה שאיפותיו של הפרט. לדידי, לעולם לא הייתי מסוגלת לחיות בסביבה כזאת; עצמאותי יקרה לי מדי, ולא הייתי יכולה להתרגל לחיים אלה.

ביליתי בפאריס סתיו וחורף וחזרתי ליבנה באביב תשי"ד (1954), לקראת הפסח. אוריאל נשאר בקיבוץ. כשחזרתי, הוא כבר דיבר עברית שוטפת. הוא גם גדל והתפתח וביטחוננו העצמוני גבר.

גם אני השתנתתי. התקדמתי בלימודי ובהבנתי את התורה, ואחרי ששלוש נפשי שבה אלי, הייתי מסוגלת להפיק את הלקחים מנסיון השנתיים האחרונים. אחרי יסורי שנות 1952/1953, סייעו בידי חום הלך והידידות של קיבוץ יבנה

אחרי כמה חודשי ריחוק מבני, היה זה מאורע גדול בשבילנו להתראות שוב זה עם זה. משפחה צרפתית מאלום טיפלה בו בזמן שהונו בקיבוץ. הוא היה מאושר מאד בחיי הקיבוץ, זמנו נחלק בין לימודים ומשחקים. חברי הקיבוץ התייחסו אליו בעדינות יוצאת מן הכלל, ולא נתנו לו להרגיש אפילו פעם אחת שהוא שונה מכל ילד אחר בקיבוץ, או שהם ידעו את מוצאו. הם היו יהודים פשוטים, נחמדים ונעימים. היו בקיבוץ חברים ותיקים, בוגרים, ואחרים -- שהצטרפו אחרי המלחמה, חלקם ניצולי מחנות הריכוז. מאחר שהם חשו על בשרם חיים קשים, הם הבינו גם את קשייו של הזולת, וחיו חיי צדק במצפון נקי, תוך מלוי חובתם. אותה פשטות ציינה אף את מלבושיהם -- חולצות צבעוניות פשוטות ושרוולים קצרים לגברים ולנשים, מכנסיים ארוכים לגברים ולבתורות העובדות במטבח ובשדה. רוב הנשים כיסו שערן במטפחת.

אוריאל נולד בכ"ח אלול ת"ש (הראשון לאוקטובר 1940), יומיים לפני ראש השנה -- היום הקדוש המציינ את תחילת השנה היהודית. ביום זה יושב ה' דן את כל באי עולם ושופט, מי יחיה ומי ימות, מי ישלח ומי יתיסר... אך התרטה והתשובה מעבירות את רדע הגיורה, ושעריהן פתוחים בפני כל.

אוריאל לא ידע עברית, כשהגיע לקיבוץ לראשונה. דבר זה הכביד על הכנתו לברי-מצוה והאריך אותה. על כן התליטו מוריו להחיות את חברי-מצוה בערך לחודש ימים. חברי-מצוה נקבעה ל"שבת בראשית", השבת הראשונה אחרי חג הסוכות. בני ידע בעל פה את הקטע שהיה עליו לקרוא בחורף, יום לפני כן הוא קרא לפני בגאווה את כל הקטע. אך באותה שבת, במשך רוב התפילה, הרגשתי כאילו על גחלים. "הוא יתרגש, ואולי יגמגם...". אמרתי לעצמי. הוא היה לבוש חליפת בד יפה, ג'קט ומכנסיים קצרים, שקניתי בפאריס לקראת השמחה. היה חם. החליפה היתה יפה וגם נעימה, אך אוריאל לא היה שבע רצון בבחירתו. הוא הסכים, שהיא יפה, אבל חשב אותה לאלגנטית מדי בשביל הקיבוץ, אפילו ביום חברי-מצוה, "אני לא רוצה להחית שונה מן האחרים" הוא הסביר לי. אבל לבסוף, למראה אכזבתי, הוא נבנה.

הוא צעד קדימה, נרגש מעט, אבל מלא ביטחון, ובקול צליל אמר את הברכות. הוא קרא בלי שגיאה את פרשת השבוע. עשיתי כמיטב יכולתי

לכות בשלוה נפשית. הייתי אסירת תודה — וזאת עד לעצם היום הזה — לאותם האנשים שטיפלו בבני במסירות כה רבה. למרות זאת לא סיפקה יחדותם של אנשי הקיבוץ הדתי וזהו את כל צרכי בשבילי ויהיה תורת ה' כפי שנמסרה למשת-האמצעי האידיאלי, הניתן לאדם כדי לפתח את תכונותיו האישיות. מבחינת זאת גראו בעיניי חיי הקיבוץ ויוצרים את התצאה התפוכה יותר מוד. הקרב למען האינטרסים הלאומיים, לא רק שאיפות אישיות, אלא גם חיי המשפחה.

כנגד זה ויהיה הקהילה הקונסטטוריאלי של פאריס, שייצגה את היהדות הרשמית, מורכבת ככל הנראה מיסודות שונים לחלוטין. הספקתי להכיר בתוכה מבחר מגוון מאוד של אנשים, החל מאלה, שכמעט אין הבדל בינם לבין הליבראליים, ועד ליהודים חרדים מאוד, הספוגים תורה ובקריאים בה. רובם ראו את עצמם "מסורתניים", כלומר, שאין הם שוללים אמונת אבותיהם, אבל מבקשים מעל לכל להיות אורחים כמו שאר האנשים. לא היתה זאת יחדות שאני היפשי; לא היה זה אלא שלב ביניים בין היהודי הליבראלי ליהודי השלם, שהתגעגעתי עליו, מבלי שאוכל להביע זאת במלים.

הרב מייזס, שבינתיים השתקע בירושלים, הפך לי לסמל היהודי האידיאלי. הכרתי משפחה דתית מסטראסבורג, שבשעתו כיוונה אותי לרב מייזס. אף שהיו רחוקים מגדולתו של הרב, הם נבדלו מכל מכרי האחרים. יהדותם היתה עמוקה, והם הקפידו יותר בקיום המצוות. היהדות לא היתה להם דת בלבד, אלא גם דרך חיים, הגשמת האמת.

כאותם ימים לא הכרתי את פרטי ההיסטוריה היהודית בת-זמננו ואת סגנון ה"פוליטיקה" הישראלית. רק זאת ידעתי, שהפוליטיקה ממלאת תפקיד חשוב ביצירת קהילות בישראל, והדתיות בכלל זה. קיבוץ יבנה השתייך לתנועת המזרחי, "מפלגה דתית פוליטית וגם ציונית" — כך הסבירה לי אימה פיקאר. לא תפסתי מה לפוליטיקה ופשרותיה אצל דת ומצוותיה. נזכרתי במקרה בנסיעה ממארכסי לחיפה. על הסיפון היתה קבוצת ישראלים צעירים, גברים ונשים, אמנים וספורטאים. אמרו לי, שזו ה"עלית" של ישראל, אך התנהגותם הדוממה — אם לנקוט לשון המעטה — את הנוסע, אף הסובלניים ביותר. "את ידעת" אמר לי ישראלי צעיר, "הנועזים ביניהם הם התיזמים. כשעלו ארצה, לפני כמה שנים היו כולם דתיים. לגברים היו פאות ארוכות, ולנשים כיסוי ראש. היום לדיהם הם אנשים חופשיים, ציוניים, ישראלים אמיתיים".

"אם מסוגלת הצינות להפוך בזמן כה קצר יהודים מסוגו של רב מייזס לבני אדם שכאלה, אם אלה הם פירותיו של השילוב 'יהדות עם ציונות' — למה לנו כל זה?" — חשבתי.

בחופשת הפסח תשי"ד (1954) ביקרתי באילת. עיר זו שוכנת בנקודה חדרומית ביותר של ישראל, על חוף ים סוף, ודרך אליה חוצה את מדבר הנגב באותם ימים עוד לא היה כביש ראוי לשמו לאילת. שירות צבאיות נסעו בשבילים, וכל יום היה יורד מטוס המביא תיירים מתל אביב. אילת טרם שימשה או כנמל. היה זה מפרץ נפלא עם כמה בתים, בית קפה ומשוח מעין מחיאזן, שבו קיבלו התיירים מדע על צמחית וים ועל סלעי האזור. במרחק כמה מאות מטרים מהחוף היה שדה תעופה מאלתר, שם נחתנו. וכמה קילומטרים משם גראתה תעיר הירדנית עקבת, השוכנת מול אילת אל תוף ים סוף. ומצד שני — מאחורי העיירה — הגבל המצרי. לא יכולתי להשתחרר מתמונת הנמל הצעיר, תשרוי במקום זה כאגו במפצת. ~

בביקורי האחרון שנה קודם, השארתי ביבנה את מכוניתי. כעת באביב תשי"ד (1954), השתמשתי בה לתור עם אוריאל מקומת רבים בארץ הקודש. התפלחתי מן הבניינים החדשים, מהגינות הפרחות בין החולות — בקשתו למצוא רשמים חיוביים כמשקל נגד לספיקות שתקפו אותי לאחרונה, אחר עזיבתי את צרפת וחיסול עסקי שם. ⁶

לעיתים החיים הם מלא-ניגודים. פחות משבוע לפני יום הולדתה השישי של מדינת ישראל ביקרתי ברמלה. עיר עתיקה זו, כעשרים קילומטרים מתל אביב בדרך לירושלים, נבחרה אותה שנה כמקום החגיגות המרכזיות של יום העצמאות. המצעד הצבאי המקובל ביום העצמאות, עתיד היה להיערך שם. ברחובות המרכזיים הוקמו בימות. בערב — נשפים בכל הארץ. "כמו יום הבסטיליה בצרפת", כך אמרו לי. בעוד כמה ימים יזכו ניצולי אושביץ, בוכנוואלד ובריג'ו-בלון לחוות במצעד של "החילים שלנו", "חיל הים שלנו" וה"שוטרים שלנו". "המדינאים שלנו" וה"השגרירים שלנו" יתפסו את בימות הכבוד. משוסים מנווטים על ידי טייסים "שלנו" יטוּסו מעל לעיר. והכל יכזו מהתרגשות כאשר יושר ההמנון הלאומי, התקווה. החלום אחורי גוראות השנים שעברו... אך... האם הפליטים של אחמול יזכרו את הפליטים של היום, מעבר לגבול?

באותו ערב גיליתי את הרחורי למנהל הסמינריון ביבנה. "כשאני רואה את

הנוער שלנו צוער, ורואה על פניהם את ביטחונם בכוחם, אני חרד לבאות. מה יהיה על הארץ, אם נשכח שאנו חבים הכל לה? — אמר לי, שקוע בעצב, במבט שלוח למרחקים, כאילו רצה ברגע זה לתקור עמידות. אך מתשובות שלי היו נתונות דווקא לעבר ולא לעתיד.

בר כוכבא הכניע את הצבא הרומאי האזרי, שתפש את הארץ אחרי חורבן בית שני בידי טיטוס. הגיבור הצעיר, כולו נעורים וכות, שחדר כמעט את כל הארץ מעול רומא. אחרי שהניח את אבן הפינה למקדש והשלישי מריע לו כל העם, ואפילו רבי עקיבא רואה בו את מלך המשיח, האמונה הנפלאה כי הנה הגיעה הגאולה, מריניה כל לב יהודי.

אך שימרון ההצלה מעביר את בר כוכבא על דעתו, והשחצנות ממלאת את לבו. ביטחונו העצמי אינו מותר אצלו מקום לספיקות בדבר נצחוננו הסופי. הוא בטוח, שיוכל לרומאים בדרך הטבע, שאיננו זקוק עוד לבסי ה', והוא אינו מקשיב לעצותיו של ר' עקיבא, מחזיק ומעז לומר:

”רק זאת אבקש ממך, ה', אל תצא בצבאות אויבינו. אינך צריך לצאת בראש צבאותינו, זאת הנת לנו!”

רבי עקיבא מקדוש מבחין מיד בטעותו, ומודה שבר כוכבא אינו משיח ה'. הוא מתרה בבר כוכבא, שהצלת עם ה' אינה תלויה בגבורה צבאית או מדינית, אלא אך ורק באמונה בה' ובקיום מצוותיו.

בעות מצח משיב בר כוכבא לרבן של כל ישראל: “לא בעורת פרשני התורה אלהם ברומא, אלא בעורת גיבורי האמיצים. די לי ממך ומחברייך?”

רבי עקיבא כבר רואה בתונו את מפלת בר כוכבא, ובוכה במרירות: “יהי רצון, שייכמדו רחמי ה' על עמנו האומלל והאביון, וישלח לו גאולתו.”

הוא עתב את בר כוכבא, וגם רוח ה' טרה מעל מחנה בר כוכבא. המתפכה הרוחנית הגדולה — הפכה פתאום למרד מדיני גרידא. הרומאים שבים וכובשים את הארץ, עיר אחר עיר. יהודים נטבחים בהמוניהם. יוליוס סברוס שם מצור על ביתר, מעוון האחרון של בר כוכבא. בתשעה באב, בו נחרבו מקדש ראשון ושני, פיצו הרומאים את חומות ביתר, ושחטו בה תמישים ושמונה אלף יהודים גברים נשים וטף. בר כוכבא עצמו מת בהכשת נחש.

כל זה הבויק כמוחי, וכי אין בתורה ובדברי ימי ישראל כל הלימוד לעתיד? בערב יום העצמאות עובתי את בני זאת הארץ; אוריאל בא אחרי לצרפת ביולי. בואו הרגיע אותי. הייתי מודאגת מן המצב הכלתי-יציב במורת

התיכון, חרדתי לאורלו של ילדי היחיד. שש שנים שלמות עברו עד שחזרת ארצה.

באוקטובר נתקבל אוריאל לבית הספר היחיד “ינגד” בפאריס, ולמד לקראת בחינות הבגרות. ללימודי היהדות הוא נבנס לבית מדרש לרבינים, שאף הוא היה תחת השגחתה של קהילת פאריס הקונסיסטוריאלי. שנה קודם לכן, באוקטובר 1953, כשחזרתי לפאריס אחי הבר-מצוה של אוריאל, יצאתי קשרים עם בית הספר על שם גילבר בלוך באורסיי, על יד פאריס, בית הספר של הצופים היהודים בצרפת. באותה שנה, וכמה שנים לפני כן, נוהל בית ספר זה בידי ליאון אשכנזי, הידוע בכינוי “מגיטור”. אביו, דוד אשכנזי, היה רב באוראן, שבאלג'יר. מדי שנה הכין בית ספר זה כעשרים תלמיד ותלמידה לחלק השני של בחינות הבגרות. יחד עם זה הם זכו למבוא ללימודי קודש, וטעמו טעם ראשון של עינוגי המוסר החזרתי, שרוב הנוער היהודי בימינו אינו זוכה להם. רבים מן החוזרים בתשובה גילו את היהדות באורסיי.

במשך שנתיים ביליתי שם כל שבת חוג. אורית המנוחה והשלוה ששררה באורסיי היוקה אותי לקראת השבוע בפאריס. יחד עם זאת נהניתי מהרצאותיו של “מגיטור”. זו הייתה הפעם הראשונה ששמעתי הרצאות אמיתיות על היהדות. הייתי כמעט תקשישה בין כל תלמידי בית הספר והמבקרים שבאו אליי בכל סופשבוע, אבל הייתי מאושרת בין אינטלקטואלים צעירים אלה, שברובם התייחסו אליי כאל חבריהם. בשמחה השתתפתי בהגיגות האירוסין והחתונות של תלמידי בית הספר.

שנתיים אלה ציינו בשבילי שלב נוסף בהתפתחותי. הגיע היום, שבו תשתי את הצורך להתקדם. במישור האינטלקטואלי היו הרצאותיו של “מגיטור” מקור של תענוג, אם גם לפעמים “אקרובטי” מדי. * ביקשתי לחזור ללימוד צמוד יותר לטקסטים, פחות ספקולאטיבי. הייתי זקוקה למקום שבו מלמדים את המסורת, ואין ממציאים אותה מחדש. כמנהגי לפני כל החלטה חשובה, פניתי לרב מייסד בבקשת עצה. לעולם הוא השיב על שאלותי, אך מעולם לא נקט יוזמה, כדי להשפיע במישורי. רב איננו מודרך למצפון. הוא משיב

* אלה ששמעו את דבריי, יבינו את כוונתי.

על השאלות המופנות אליו לאור התורה, ועל האדם להחליט, כיצד לתרגם תשובתו לשפת המעשה. רק כאשר נוגעת השאלה למצות מן המצוות, התשובה היא חדה וחלקה, ללא מקום לפשרות. מאז נפגשתי עם הרב מייסד בבאילי, הוא עקב מרחוק אחר התקדמותי, אך נתן לי למצוא את דרכי בעצמי. אין ספק, שהוא ידע את התועלת שמפיק כל אדם מגסיונו שלו, ואף ידע, שלעיתים זה מסוכן מאוד שלא לעצור בכל תועה ותתנה.

למרות קשרי החום והידידות, שדיתקו אותי לקהילת אורסי הקטנה, חלתי לבקר בבית ספר זה אחרי שקיבלתי תשובתו של הרב, וגיליתי בשנת תשט"ו (1955) את הקהילה היהודית באקס-לה-באן.

ה

קנה חכמה קנה בינה אל תשכח ואל תט מאמרי פי.
אל תעזבה ותשמרר אהבה ותצרר. ראשית חכמה
קנה חכמה ובכל קנייך קנה בינה. (משלי ד, ה-ז)

הייתי נוקה לאמתלה כדי להגיע לישיבת אקס-לה-באן. ביולי 1956 מצאתי אמתלה נוחה: בגלל בעיות פעוטים בדרכי הנשימה נזקקתי למעינות מרפא, ובחזרתי באלוורד, בריחוק של שלושים קילומטרים בקירוב מאקס-לה-באן. שם, באקס-לה-באן יכולתי לבלות את השבתות ולקנות מזון. היה בדעתי לשכור חדר מרוהט ולבשל לעצמי. אוריאל נסע לחופשת הקיץ לקיבוץ יבנה.

הגעתי לישיבה בפעם הראשונה בערב שבת אחר הצהריים. עובתי את פאריס מוקדם באותו בוקר, בסטרואן הישן שלי העמוס בגדים, כלים ושמיכות. הייתי לבושה חצאית קיצית, בשרוולים עד המרפק. קיצרתי את שערותי לעונה זו, כדי שלא אודקק לספרייה במשך הקיץ.

הישיבה בבויה על צידו של הר, היורד במדרון תלול, מוקפת חורשת עצים בתוך נוף נפלא. למטה בעמק, במרחק כמה מאות מטרים בקו אוויר, נמצא אגם בורג'ה המהולל, ובמזמיו משתקפים ההרים והשמים הנצנצים. הישיבה שגיליתי בשנת תשט"ו (1956) הייתה מורכבת משני בניינים שניצבו בזווית ישרה, והחצר שביניהם מוקפת דשא. הכול נראה ישן, בלוי ואכול תולעים: הרצפות, הספסלים, השולחנות והמדריגות. בקומת הקרקע היו בית הכנסת, חדר האוכל, חדר הלימוד, המטבח, חדר הכניסה ומשרד המנהל — הכול קטן עד כדי גיחוך, בעבור שבעים התלמידים שלמדו שם. אותה דלות ציינה גם את דירת הרב, ראש הישיבה, ואת חדריו התלמידים שהיו בקומה השנייה. המיטות שנדחסו בצפיפות לחדרים היו כה ישנות ושבורות, עד שגראו כמו אמבטיות. בחורף לא היה חימום. אבל יפי הטבע הסובב את